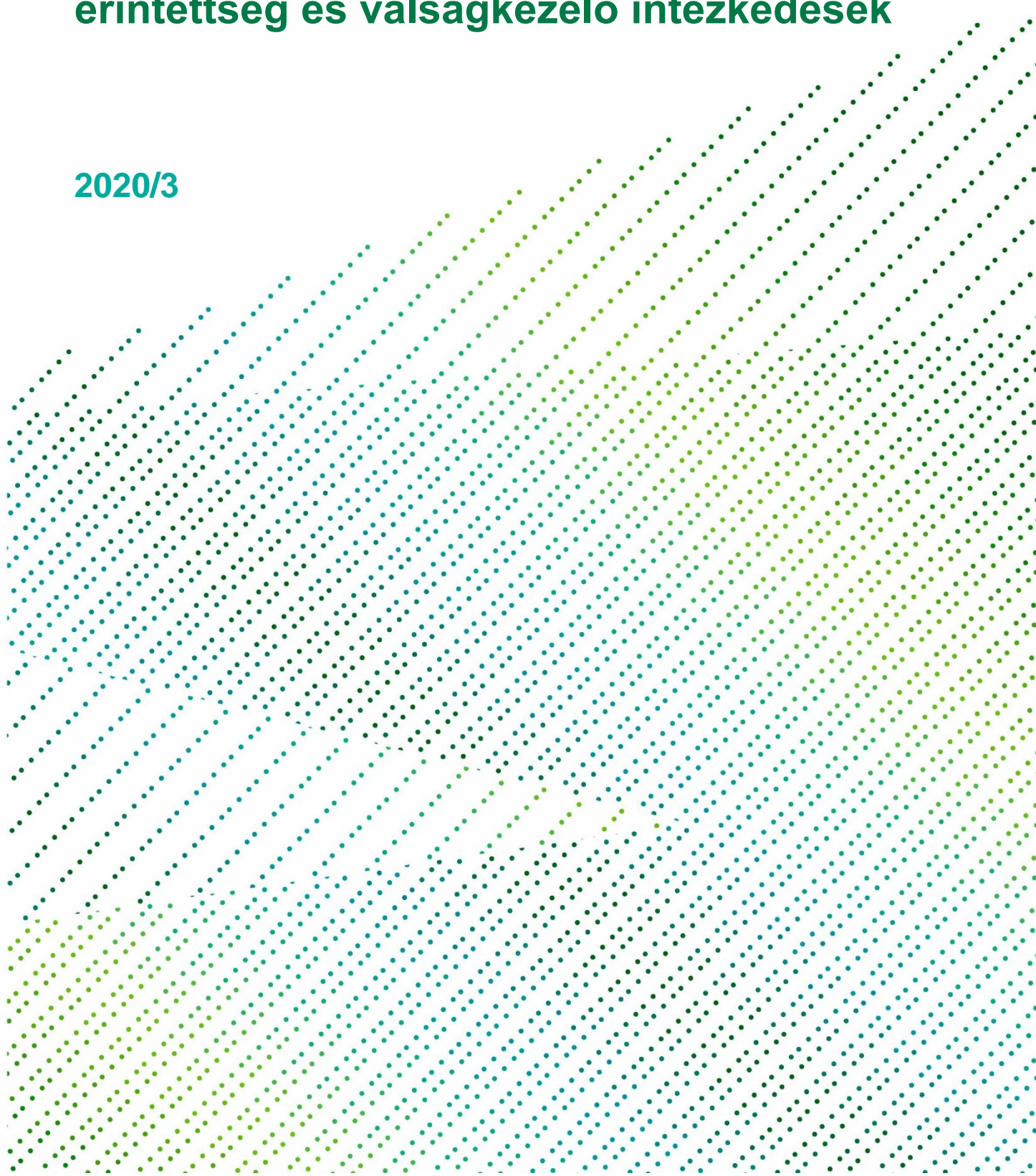

A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – érintettség és válságkezelő intézkedések

2020/3

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet olyan nonprofit kutatóműhely, amely elsősorban alkalmazott közgazdasági kutatásokat folytat. Célja, hogy elméletileg és empirikusan megalapozott ismereteket és elemzéseket nyújtson a magyar gazdaság és a magyar vállalkozások helyzetét és kilátásait befolyásoló gazdasági és társadalmi folyamatokról.

MKIK GVI Institute for Economic and Enterprise Research
Hungarian Chamber of Commerce and Industry

A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – érintettség és válságkezelő intézkedések

MKIK GVI Kutatási Füzetek 2020/3

Az elemzést írta:

Bacsák Dániel, elemző, MKIK GVI

Horváth Ágoston, elemző, MKIK GVI

Kutatásvezető:

Nábelek Fruzsina

ügyvezető igazgató, MKIK GVI

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
Budapest

A kézirat lezárva: 2020. július 27.

Cím: MKIK GVI

1054 Budapest, Szabadság tér 7.

Tel: 235-05-84

e-mail: gvi@gvi.hu

Internet: <http://www.gvi.hu>

Bevezető

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) elemzésében a hazai vállalkozások üzleti tevékenységét akadályozó tényezőket, valamint a vállalatok koronavírus-járvány gazdasági hatásaira adott reakcióit, válságkezelési eszközeit és az állami intézkedések alkalmazását vizsgáljuk. Az elemzésünkben szereplő adatok az akadályozó tényezők esetében a GVI előző négy féléves konjunktúrafelvételeiből, az elemzés többi fejezete során pedig a GVI legfrissebb féléves konjunktúrafelvételéből származnak: 2020 áprilisában összesen 2891 hazai vállalkozást kérdeztünk meg a témában. Az adatfelvétel április 1. és 30. között zajlott, a koronavírus-járvány miatt bevezetett kijárási korlátozások időszakában. Eredményeinket tehát nagy mértékben befolyásolták a járványra és az ezzel összefüggő gazdasági leállásra vonatkozó első benyomások, tapasztalatok. A GVI konjunktúravizsgálatának célja a vállalatvezetők aktuális, rövid távú üzleti várakozásainak feltérképezése, amely a vállalkozók számára az adatfelvétel idején rendelkezésre álló információkra, szubjektív helyzetértékelésükre támaszkodik.

A járvány következményeinek ellensúlyozását célzó állami intézkedések vizsgálata során oly módon súlyoztunk, hogy a vállalati minta reprezentatívnak tekinthető a regisztrált vállalkozások létszámkategóriák és ágazatok szerinti megoszlására vonatkozóan. Az elemzés többi részében a válaszoló vállalatok mintája a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás szempontjából tekinthető reprezentatívnak, a régiók és a foglalkoztatottak száma szerint. Az elemzésben a súlyozatlan elemszámokat tüntetjük fel.

Összefoglaló

Az elmúlt négy adatfelvétel (2018. október, 2019. április, 2019. október és 2020. április) során kivétel nélkül a munkaerő- és szakemberhiány volt a leggyakrabban megnevezett üzleti tevékenységet akadályozó tényező, ugyanakkor 2020 áprilisában a koronavírus-járvány miatt elrendelt korlátozó intézkedések következtében ezt megközelítette a kereslethiány, a válaszadók szerint pedig a következő fél évben már ez lesz az elsősorú üzleti tevékenységet akadályozó probléma.

A vállalkozások 87 százaléka számolt be arról, hogy a járvány gazdasági hatásai kisebb-nagyobb mértékben befolyásolják a cég működését: ötödük szerint közepes hatással vannak a vállalkozás tevékenységére, több mint harmaduk viszont úgy vélte, ezek már jelentősen akadályozzák a működést. A cégvezetők több mint fele szerint a járvány hatására csökkent a kereslet, illetve a cég olyan tevékenységet végez, melyet nem lehet otthoni munkavégzéssel ellátni, minden harmadik válaszadó pedig arról számolt be, hogy azok a vállalkozások, melyeknek beszállítóként dolgoznak, csökkentették a megrendelés-állományt. A megkérdezettek negyede a rendezvények betiltását és a rövidített nyitvatartást, ötöde pedig a csökkenő exportot is megnevezte negatív hatásként.

A válaszadókat arra is megkértük, hogy mondják meg, melyek azok a cégen belüli válságkezelési eszközök, melyeket már alkalmaznak, melyek azok, melyeket még nem alkalmaznak, de a jövőben tervezik, és melyek azok, melyeket sem most, sem a későbbiekben nem szeretnének alkalmazni vállalkozásuknál. A válságkezelési stratégiák közül kiemelkedik a kiadások csökkentése, ezt követi sorrendben a likviditás javítása, az üzleti szolidaritás és a piaci pozíciók stabilizálása, javítása, átalakítása, ami egyértelműen jelzi, hogy a vállalkozások a gyors eredményeket ígérő, tűzoltó-jellegű intézkedéseket lépték meg elsőként. Az öt leggyakoribb, már alkalmazott eszköz az egyéb, máshova nem sorolható költségek csökkentése (46 százalék), a beruházások lassítása és halasztása (29 százalék), a részmunkaidő vagy rövidített munkaidő bevezetése (22 százalék), a rövid távú finanszírozás biztonságának javítása például banki hitelek meghosszabbításával, hitelfizetési moratórium kihasználásával (23 százalék), valamint a bérek és juttatások emelésének halasztása, esetleg csökkentésük (20 százalék).

A 2020. áprilisi adatfelvétel idején már bevezetett, vizsgált állami intézkedések közül legnagyobb arányban (25 százalék) a hitelfizetési moratórium érintette a cégeket. A járulékfizetési kötelezettség felfüggesztése és az adófizetési kötelezettség felfüggesztése a válaszadók mintegy ötödét érintette. A vállalatok alig ötöde tartotta nagyrészt elégségesnek április folyamán az állami gazdasági intézkedéseket, 35 százalék válaszolt úgy, hogy kis mértékben tartja elegendőnek ezeket, míg a relatív többség (40 százalék) egyáltalán nem tartotta elegendőnek az adatfelvételt megelőzően bevezetett eszközöket. A cégek több mint kétharmada ítélte meg úgy, hogy az állami intézkedések kiterjesztése szükséges további ágazatokra is, valamint, hogy szükséges lenne bevezetni az – adatfelvétel idején még csak tervezett, illetve részleteiben nem ismert – állami bértámogatást, a bérek részleges állami átvállalását.

Az üzleti tevékenységet akadályozó tényezők 2018 októbere és 2020 áprilisa között

A GVI elmúlt négy konjunktúra adatfelvétel (2018. október, 2019. április, 2019. október és 2020. április) során megkérdezte a vállalkozókat arról (N=10781), mely tényezők akadályozták leginkább cégük üzleti tevékenységét a kérdőív kitöltését megelőző fél évben, és melyek azok, amik véleményük szerint a következő fél évben fognak problémát jelenteni számukra.¹ Fontos megemlíteni, hogy 2020 áprilisában már érezhető hatása volt a koronavírus-járvány miatti gazdasági korlátozásoknak, melyek nem csupán az általunk megadott tényezők megoszlásának változása kapcsán érhetőek tetten, hanem az egyéb, a válaszadók által szövegesen kifejtett válaszok között is.

A vizsgált négy adatfelvételi időpontban a cégek szerint a megelőző félévben a **munkaerő- és szakemberhiány** volt a leggyakoribb akadályozó tényező, 2019 októberében például a válaszadók mintegy 60 százaléka emelte ki ezt a tényezőt. 2020 áprilisában a koronavírus-járvány miatti korlátozó intézkedések ugyanakkor számos területen éppen munkaidőcsökkentést vagy elbocsájtást eredményeztek, ezért ekkor már csak a vállalkozók 38 százaléka érezte a munkaerőhiányt akadályozó tényezőnek.

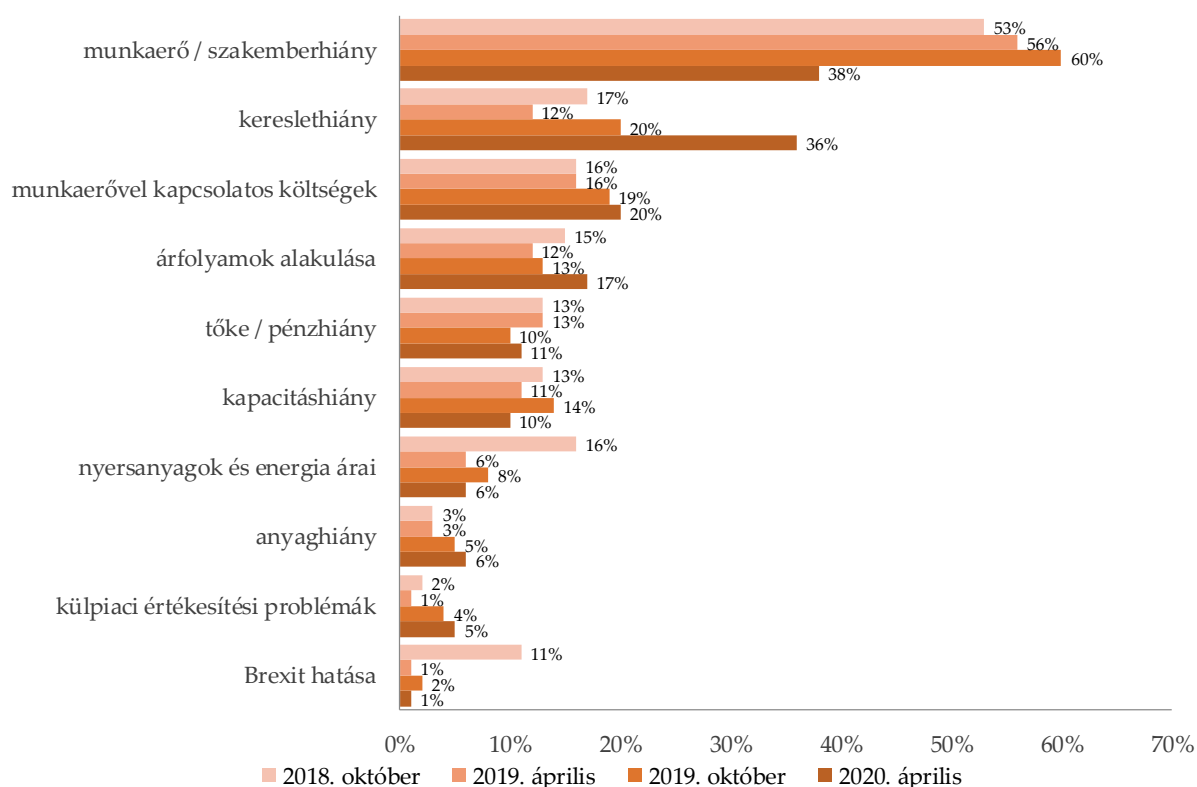
Ezzel szoros összefüggésben 2020 áprilisára a **kereslethiány** nem csupán megtartotta a 2019 októberében „megszerzett” második helyét, hanem már megközelítette a munkaerőhiány okozta problémát is: a válaszadók több mint egyharmada (36 százalék) vélekedett úgy, hogy a kereslet csökkenése, adott esetben teljes megszűnése akadályozta az üzleti tevékenységét.

2018 októbere és 2019 októbere között a válaszadók 3–6 százaléka jelölt meg **egyéb választ**, ezek jelentős része a jogszabályok bonyolultságát, változékonyságát, valamint az egyenlőtlen piaci versenyt, konkurenciát tartotta akadályozó tényezőnek. 2020 áprilisában már a válaszadók csaknem 18 százaléka írt egyéb választ, ezek 84 százaléka pedig a koronavírus-járványt nevezte meg problémaként. Ugyanakkor megemlítendő, hogy a **tőke- és pénzhiány** aránya nem nőtt meg a legutóbbi, áprilisi adatfelvétel során, ami arra utal, hogy a válaszadók ekkor még nem érzékelték likviditási problémát. Az pedig, hogy az **anyaghiány** és a **külpiaci értékesítési problémák** aránya sem nőtt meg jelentősen 2020 áprilisára, azt mutatja, hogy az ellátási láncban sem jelentkezett fennakadás az adatfelvétel időpontjáig.²

¹ A felsorolt válaszlehetőségek közül legfeljebb hármat lehetett választani.

² Kiemelendő, hogy 2018 októberében a **nyersanyagok és energia árainak alakulása** a válaszadók 16 százaléka szerint jelentett problémát, míg a többi adatfelvételi időpontban mindössze 6–8 százalék vélekedett így. Ez összefüggésbe hozható a 2018-as évben tapasztalt globális energiadrágulással, hiszen abban az évben az olaj, a gáz és az áram ára is érezhetően emelkedett. A **Brexit hatását** 2018 októberében még minden tizedik válaszadó (11 százalék) vélte akadályozó tényezőnek, később azonban az arányuk 1–2 százalékra esett vissza, és ezen a Brexit-megállapodás 2020. januári tető alá hozása sem változtatott.

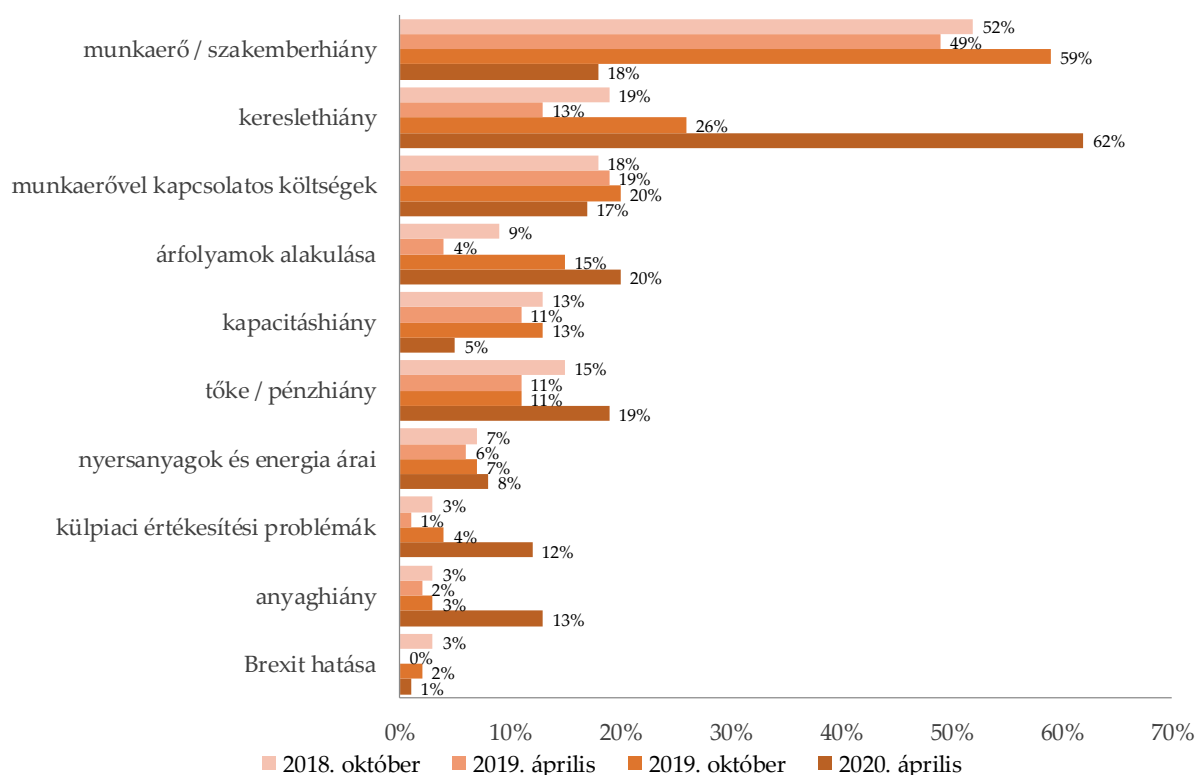
1. ábra: Hazai vállalkozások előző félévi üzleti tevékenységét akadályozó tényezők, N_{2018.okt.}=2824, N_{2019.ápr.}=2812, N_{2019.okt.}=2261, N_{2020.ápr.}=2884

Forrás: GVI 2020

A jövőre vonatkozó válaszokat vizsgálva jól látható a koronavírus-járvány okozta kiszámíthatatlan, romló gazdasági környezettől való félelem. A **munkaerő- és szakemberhiány** problémája jelentősen hátrébb sorolódott (18 százalék), míg a **kereslethiány** az első helyre lépett fel: a válaszadók csaknem kétharmada (62 százalék) vélte úgy, hogy ez akadályozó tényezőt fog jelenteni a következő fél évben számára. Emellett nőtt az **árfolyamok alakulását** (20 százalék), a **tőke- és pénzhiányt** (19 százalék), a **külpiazi értékesítési problémákat** (12 százalék) és az **anyaghiányt** (13 százalék) a közeljövőre nézve problémának vélők aránya, miközben a **munkaerővel kapcsolatos költségek** (17 százalék) és a **kapacitáshiány** (5 százalék) jelentősége mérséklődött – előbbi háttérben az állhat, hogy a kutatás időpontjában már ismertek voltak az állami járulékfelfüggesztés részletei, utóbbit pedig a kényszerű vagy kötelező bezárások, munkaidőcsökkentések, leépítések magyarázhatják. 2018 októbere és 2019 októbere között a válaszadók 3–5 százaléka jelölt meg **egyéb választ**, ezek jelentős része szintén a jogszabályok bonyolultságát, változékonyságát, valamint az egyenlőtlen piaci versenyt, konkurenciát tartotta jövőbeli akadályozó tényezőnek. 2020 áprilisában már a válaszadók több mint 15 százaléka írt egyéb választ, 90 százalékuk pedig általánosságban a koronavírus-járványt nevezte meg akadályozó tényezőként.

2. ábra: Hazai vállalkozások következő félévi üzleti fejlesztését akadályozó tényezők, N_{2018.okt.}=2825, N_{2019.ápr.}=2814, N_{2019.okt.}=2260, N_{2020.ápr.}=2886

Forrás: GVI 2020

A továbbiakban a hat leggyakoribb üzleti tevékenységet akadályozó tényezőt vizsgáljuk meg létszámkategóriánként és ágazatonként, valamint a cégek exporttevékenysége és tulajdonszerkezete alapján.

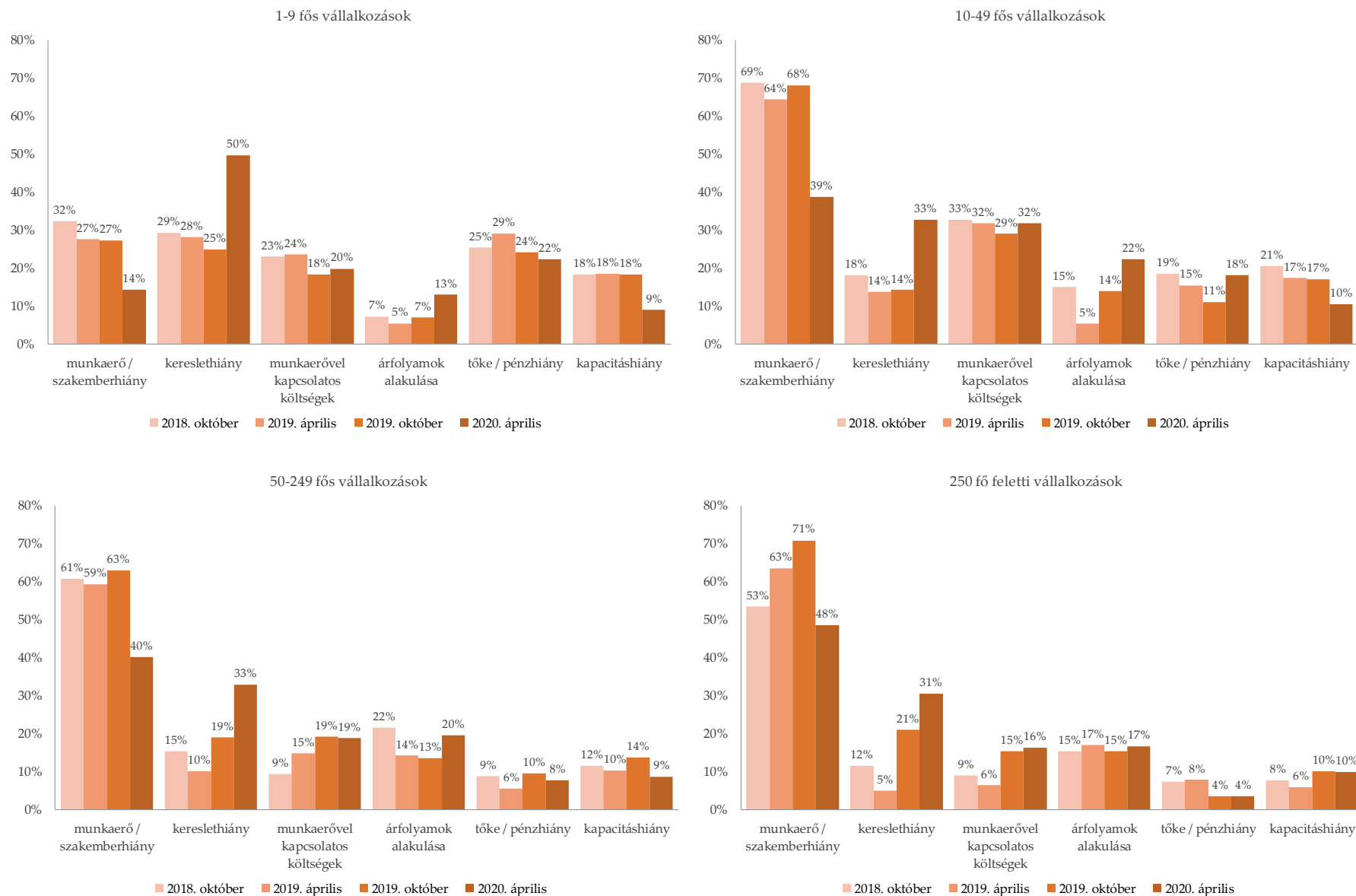
A létszámkategóriákat vizsgálva jól látható, hogy az 1–9 főt foglalkoztató mikrovállalkozások esetében jelentősen kisebb problémát jelent a **munkaerőhiány**: 2018 októbere és 2019 októbere között alig egyharmaduk (27–32 százalék) jelölte meg ezt problémaként, míg a 10–49 fős cégeknél ez az arány 64–69 százalék, az 50–249 fős vállalkozásoknál 59–63 százalék, a 250 fő feletti nagyvállalatoknál pedig 53–71 százalék volt. Utóbbinál érdemes kiemelni, hogy 2018 októbere és 2019 októbere között 18 százalékponttal emelkedett a munkaerőhiányt akadályozó tényezőnek vélt válaszadók aránya, miközben a többi vállalatméret esetében inkább stagnálás, vagy néhány százalékpontos eltérés tapasztalható. 2020 áprilisában a munkaerőhiány problémája az 1–9 fős mikrovállalkozásoknál a kereslethiány, a munkaerővel kapcsolatos költségek, valamint a tőke- és pénzhiány mögé sorolódott, a többi létszámkategóriában viszont jelentős csökkenés mellett is megtartotta a vezető helyét.

A **kereslethiány** mindegyik adatfelvételi időpontban jóval érzékenyebben érintette a mikrovállalkozásokat: 2018 októbere és 2019 októbere között a 25–29 százalékukat, 2020 áprilisában pedig már az 50 százalékukat. A többi vállalatméret esetében ez az arány a

koronavírus-járványt megelőzően mindvégig 21 százalék alatt maradt, és a járvány idejében is mindösszesen 31–33 százalékra emelkedett.

A **munkaerővel kapcsolatos költségeket** leggyakrabban a 10–49 fős cégek tartották akadályozó tényezőnek (29–33 százalék), az 1–9 fős mikrovállalkozásoknál ez az arány 18–24 százalék között alakult, míg az 50 fő feletti vállalkozások és nagyvállalatok esetében mindvégig 20 százalék alatt maradt. A **tőkehiány** és a **kapacitáshiány** erős összefüggést mutat a vállalatmérettel: minél több főt foglalkoztat egy cég, annál kevésbé tekinti ezeket akadályozó tényezőnek: míg az 1–9 fős vállalkozásoknál még minden negyedik-ötödik (18-29 százalék, kivéve a 2020 áprilisi kapacitáshiányt: 9 százalék) válaszadó jelölte ezeket a tényezőket, addig a 250 fő feletti nagyvállalatoknak csupán a 4–10 százaléka. Az **árfolyamok alakulásának** legkevésbé az 1–9 fős mikrovállalkozások kitettek (5–13 százalék), a 10–49 fős cégeknél ez az arány 5–22 százalék, az 50–249 fős vállalkozásoknál 13–22 százalék, a 250 fő feletti nagyvállalatoknál pedig 15–17 százalék.

3. ábra: Hazai vállalkozások előző félévi üzleti tevékenységét akadályozó tényezők létszámkategóriák szerint, N_{2018.okt.}=2824, N_{2019.ápr.}=2812, N_{2019.okt.}=2261, N_{2020.ápr.}=2884

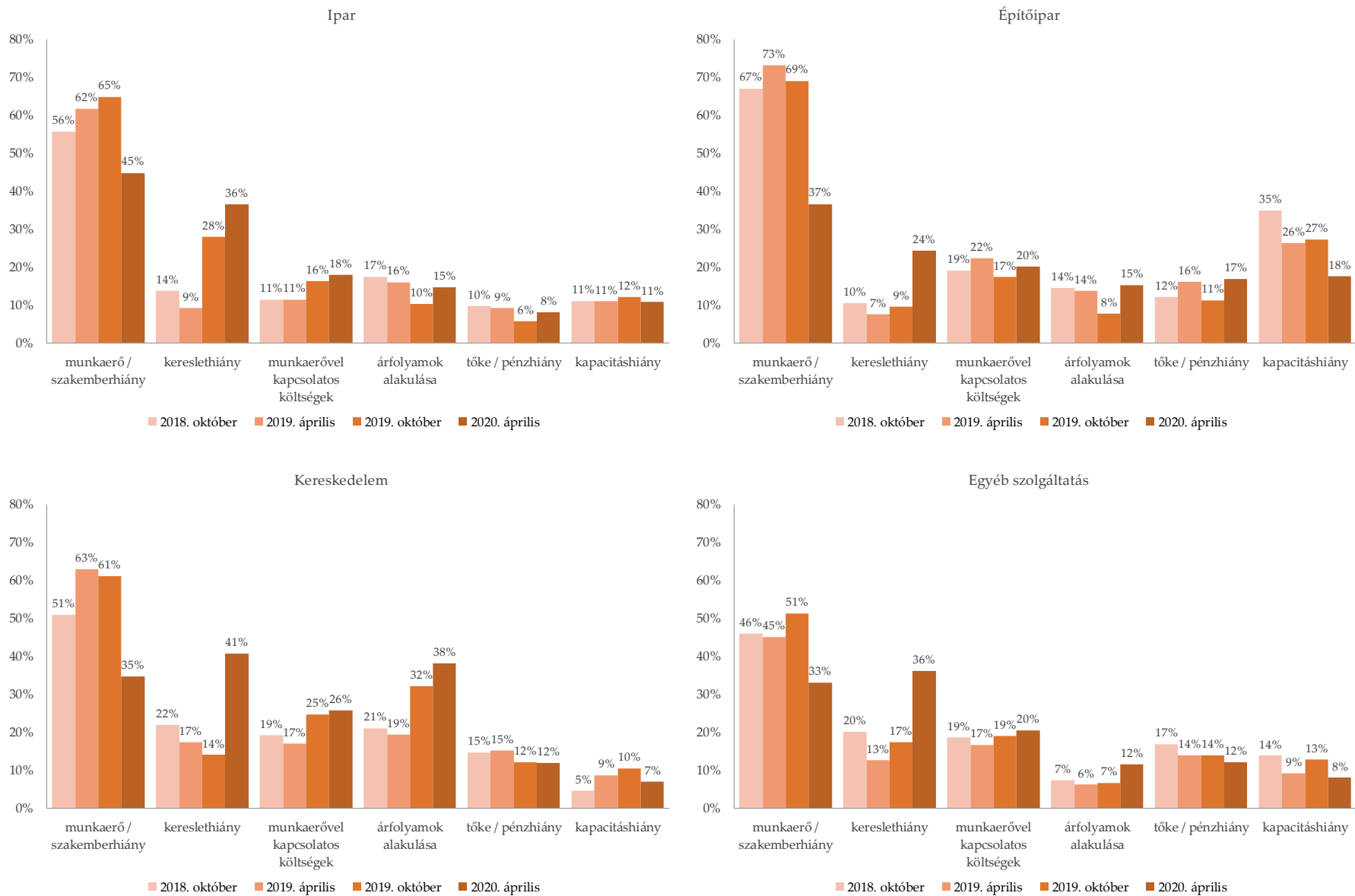
Forrás: GVI 2020

A gazdasági ágazatokat külön vizsgálva megállapítható, hogy a **munkaerőhiány** 2018 októbere és 2019 októbere között valamennyi ágazatban a leggyakrabban említett akadályozó tényező volt, de az építőipart sújtotta leginkább (67–73 százalék), míg legkevésbé az egyéb szolgáltatást végző cégeket érintette (45–51 százalék). 2020 áprilisában a munkaerőhiány az ipari és az építőipari ágazatban továbbra is a leggyakrabban említett akadályozó tényező maradt, a kereskedelemben azonban megelőzte a kereslethiány és a kapacitáshiány, míg az egyéb szolgáltatási szektorban a kereslethiány.

A **kereslethiány** a koronavírus-járványt megelőzően is ebben a két ágazatban volt a legjellemzőbb, a kereskedelemben 14–22 százalékot, az egyéb szolgáltatásoknál 13–20 százalékot ért el, ugyanakkor kiemelendő, hogy az ipari cégek 2019 októberében a korábbi adatfelvételekhez képest is kiugróan magas arányban (28 százalék) jelölték meg akadályozó tényezőnek. Mindeközben az építőipari vállalkozásoknak csupán a 7–10 százaléka panaszkodott kereslethiányra 2018 októbere és 2019 októbere között, ami jól mutatja az ingatlanpiac utóbbi években tapasztalt, a magánmegrendeléseknek és az állami beruházásoknak egyaránt köszönhető felpörgését. 2020 áprilisában a koronavírus-járvány miatti korlátozó intézkedések következtében azonban minden szektor megérezte a kereslet csökkenését: az iparban a cégek 36 százaléka, az építőiparban 24 százaléka, a kereskedelemben 41 százaléka, az egyéb szolgáltatás területén működő vállalkozásoknak pedig a 36 százaléka vélekedett így.

A **munkaerővel kapcsolatos költségeket** leggyakrabban a kereskedelmi cégek tartották akadályozó tényezőnek (19–26 százalék), ez az arány az építőipari vállalatoknál 17–22 százalék, az egyéb szolgáltatást végző cégeknél pedig 17–20 százalék között alakult, míg az ipari vállalkozások esetében mindvégig 20 százalék alatt maradt (11–18 százalék). A **kapacitáshiány** leginkább az építőiparban akadályozta az üzleti tevékenységet: 2018 októbere és 2019 októbere között az építőipari cégek 26–35 százaléka vélekedett így (összhangban a kereslethiány alacsony arányával a szektorban), de még 2020 áprilisában is a 18 százaléku, miközben a többi ágazatban egyszer sem érte el a 15 százalékot. Az **árfolyamok** alakulására pedig elsősorban a kereskedelmi cégek érzékenyek, 19–38 százaléku jelölte meg problémaként ezt a tényezőt, míg a többi szektorban 17 százalék alatt maradt az aránya minden adatfelvételkor. A **tőke- és pénzhiány** az ipari vállalatoknak kevesebb mint egytizedét (6–10 százalék) érinti jelentősebb mértékben, míg a többi szektorban ez az arány 11 és 17 százalék között mozgott.

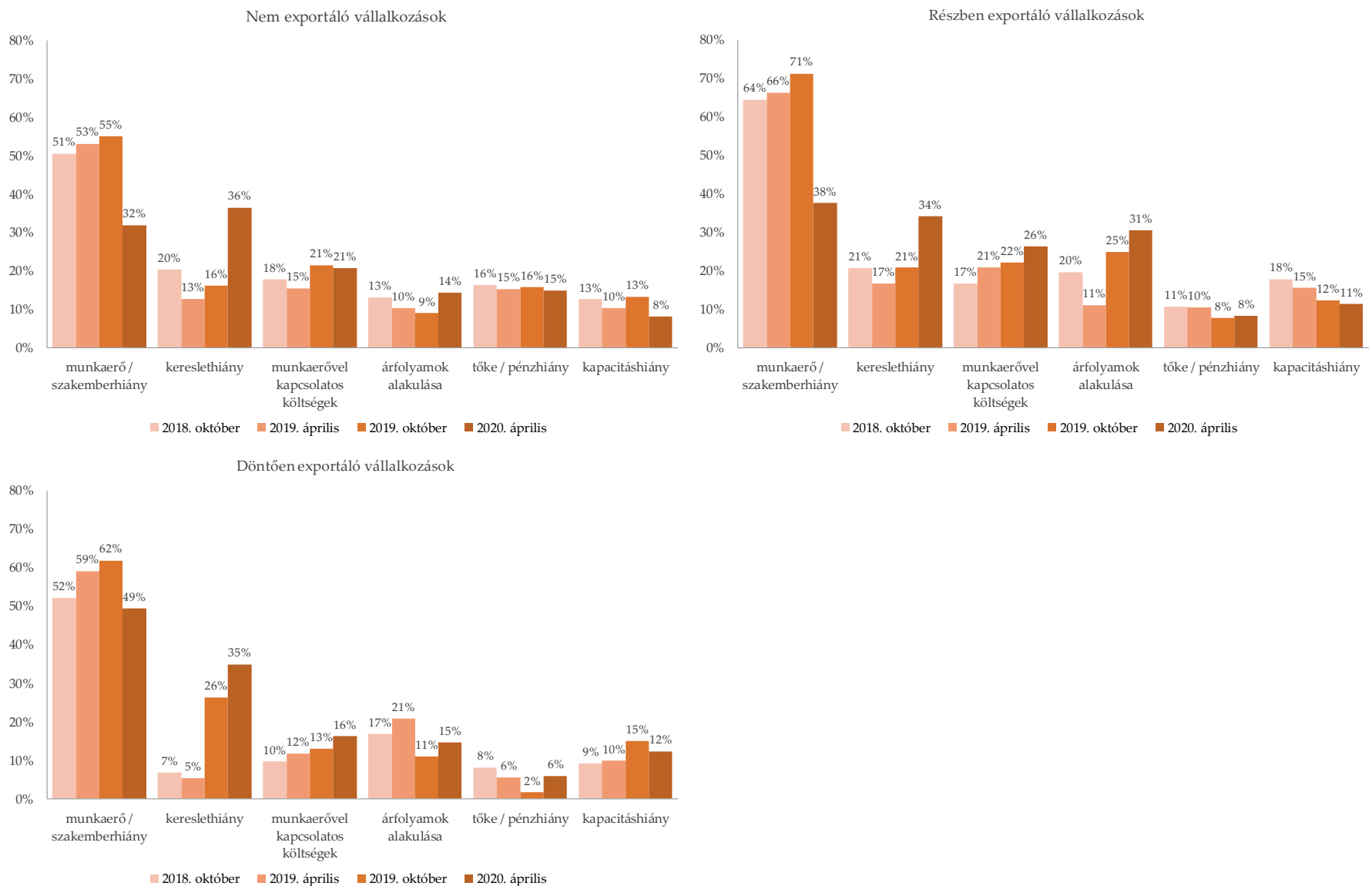
4. ábra: Hazai vállalkozások előző félévi üzleti tevékenységét akadályozó tényezők ágazatok szerint, N_{2018.okt.}=2824, N_{2019.ápr.}=2812, N_{2019.okt.}=2261, N_{2020.ápr.}=2884

Forrás: GVI 2020

Az exporttevékenység vizsgálata alapján úgy tűnik, a **munkaerőhiány** a nem exportáló vállalkozások számára (51–55 százalék, 2020 áprilisában 32 százalék) valamivel kisebb arányban jelent akadályozó tényezőt, mint a részben (64–71 százalék, 2020 áprilisában 38 százalék) vagy döntően (52–62 százalék, 2020 áprilisában 49 százalék) exportáló cégek számára. A **kereslethiány** esetében már kevésbé egyértelmű a kirajzolódó kép: 2018 októbere és 2019 októbere között a nem exportáló cégek 13–20 százaléka, a részben exportáló cégeknek pedig a 17–21 százaléka jelölte meg problémaként, míg a döntően exportáló vállalkozások esetében a kezdeti alacsony, 7 és 5 százalékos arány 2019 októberére 26 százalékra ugrott. 2020 áprilisában ugyanakkor már mindegyik vállalat közel azonos arányban (34–36 százalék) vélte akadályozó tényezőnek a kereslethiányt. Az **árfolyamok alakulására** természetesen érzékenyebbek a részben vagy döntően exportáló cégek (11–31 százalék, illetve 11–21 százalék), míg a **tőke- és pénzhiánynak** a nem exportáló vállalkozások kitettebbek (15–16 százalék). A **munkaerővel kapcsolatos költségekre** a döntően exportáló cégek a legkevésbé érzékenyek (10–16 százalék), míg a **kapacitáshiány** az utolsó három adatfelvétel idején mindhárom kategóriában közel azonos mértékben (8–15 százalék) jelentett problémát.

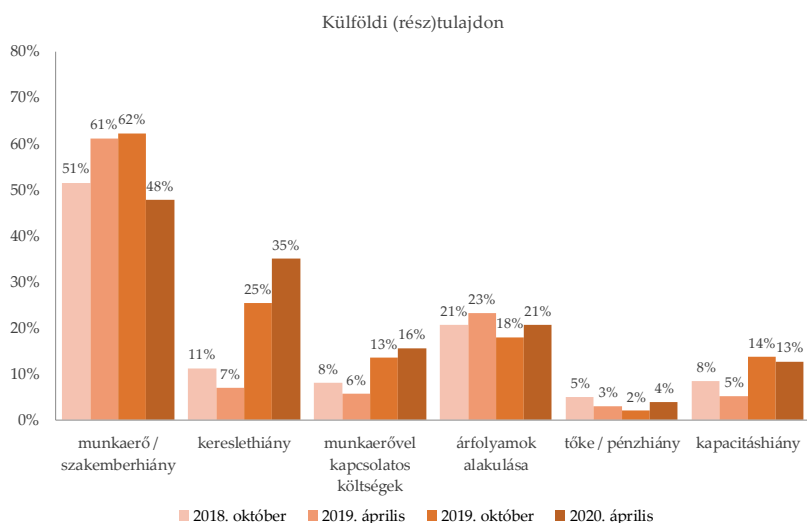
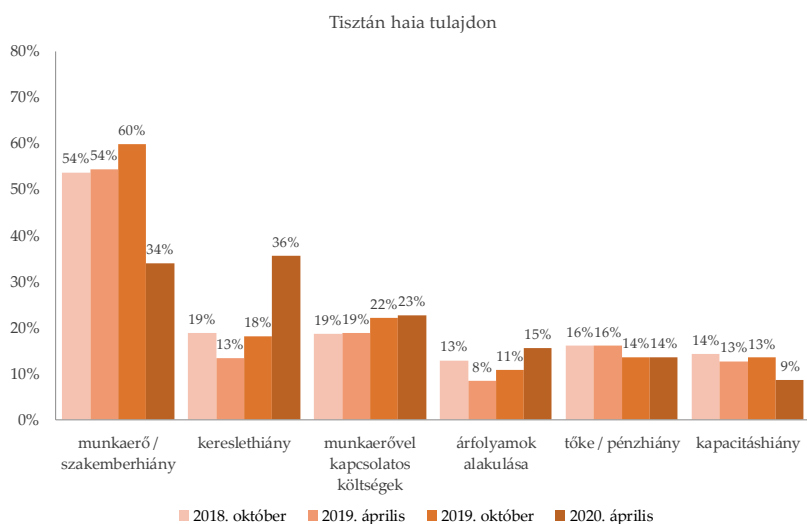
5. ábra: Hazai vállalkozások előző félévi üzleti tevékenységét akadályozó tényezők exporttevékenység szerint, N_{2018.okt.}=2824, N_{2019.ápr.}=2812, N_{2019.okt.}=2261, N_{2020.ápr.}=2884

Forrás: GVI 2020

A tulajdonszerkezetet vizsgálva látható, hogy a külföldi (rész)tulajdonnal bíró vállalkozások kevésbé kitettek a **munkaerővel kapcsolatos költségek mértékének** (6–16 százalék), valamint a **tőke- és pénzhányának** (2–5 százalék), ugyanakkor az intenzívebb exporttevékenységük miatt érzékenyebbek az **árfolyamok alakulására** (18–23 százalék). A **munkaerő- és szakemberhiány**, esetében nincsen jelentős eltérés a tisztán hazai tulajdonú és a külföldi (rész)tulajdonban álló vállalkozások között: 2018 októbere és 2019 októbere között előbbiek körében a válaszadók 54–60 százaléka jelölte meg a munkaerőhiányt akadályozó tényezőnek, míg utóbbiak körében ugyanezen arány 51–62 százalék volt. A 2020. áprilisi adatfelvételkor ugyanakkor a tisztán hazai tulajdonú vállalkozásoknak már csupán a 34 százaléka jelölte meg ezt a tényezőt, míg a külföldi (rész)tulajdonban álló cégeknek még a 48 százaléka. A **kereslethiány** a tisztán hazai tulajdonú cégek esetében 13–19 százalék között mozgott, majd 2020 áprilisára 36 százalékra nőtt, míg a külföldi (rész)tulajdonú vállalkozásoknál az első két adatfelvételkor mért 11 és 7 százalék után már 2019 októberében elérte a 25 százalékot, 2020 áprilisában pedig a hazai tulajdonú cégekhez hasonlóan a 35 százalékot.

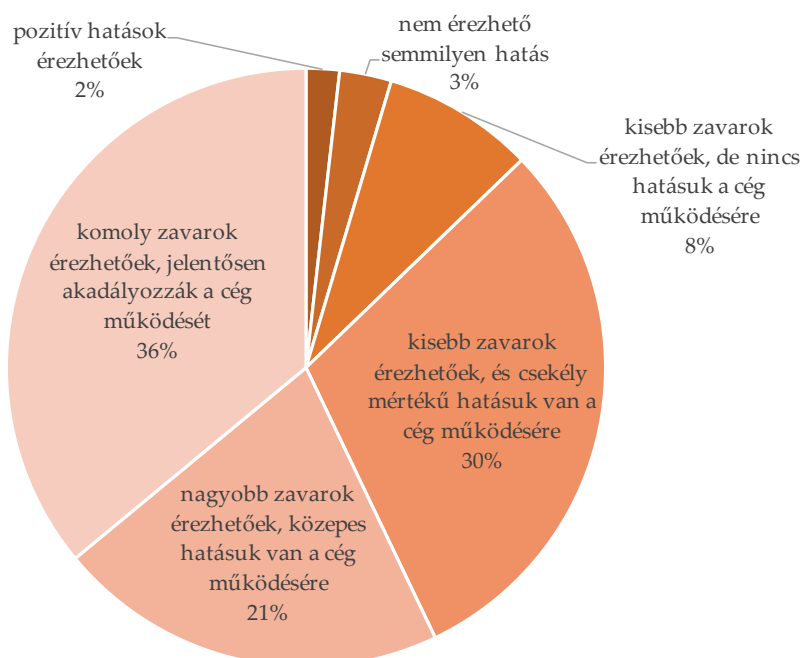
6. ábra: Hazai vállalkozások előző félévi üzleti tevékenységét akadályozó tényezők tulajdonszerkezet szerint, N_{2018.okt.}=2824, N_{2019.ápr.}=2812, N_{2019.okt.}=2261, N_{2020.ápr.}=2884

A koronavírus-járvány hatása a vállalkozások működésére

A 2020. áprilisi kérdőívünkben rákérdeztünk arra is, hogy érezhetőek-e az adatfelvétel idején, és ha igen, milyen mértékben a koronavírus-járvánnyal összefüggő hatások a válaszadó cégének működésében. A megkérdezettek kevesebb mint 2 százaléka számolt be pozitív hatásról, és alig 3 százalék vélekedett úgy, hogy nem érezhető semmilyen hatás. További 8 százalék szerint bár kisebb zavarok érezhetőek voltak, de azok nem befolyásolták a cég működését, míg a vállalkozók 30 százaléka érzékelt csekély hatást április folyamán. A megkérdezettek több mint fele számolt be nagyobb zavarokról a járványhelyzettel kapcsolatban: 21 százalék szerint ezek közepes hatással vannak a cég működésére, 36 százalék viszont úgy vélte, ezek a komoly zavarok már jelentősen akadályozzák a cég működését.

7. ábra: A koronavírus-járvány hatása a hazai vállalkozások működésére, N=2852

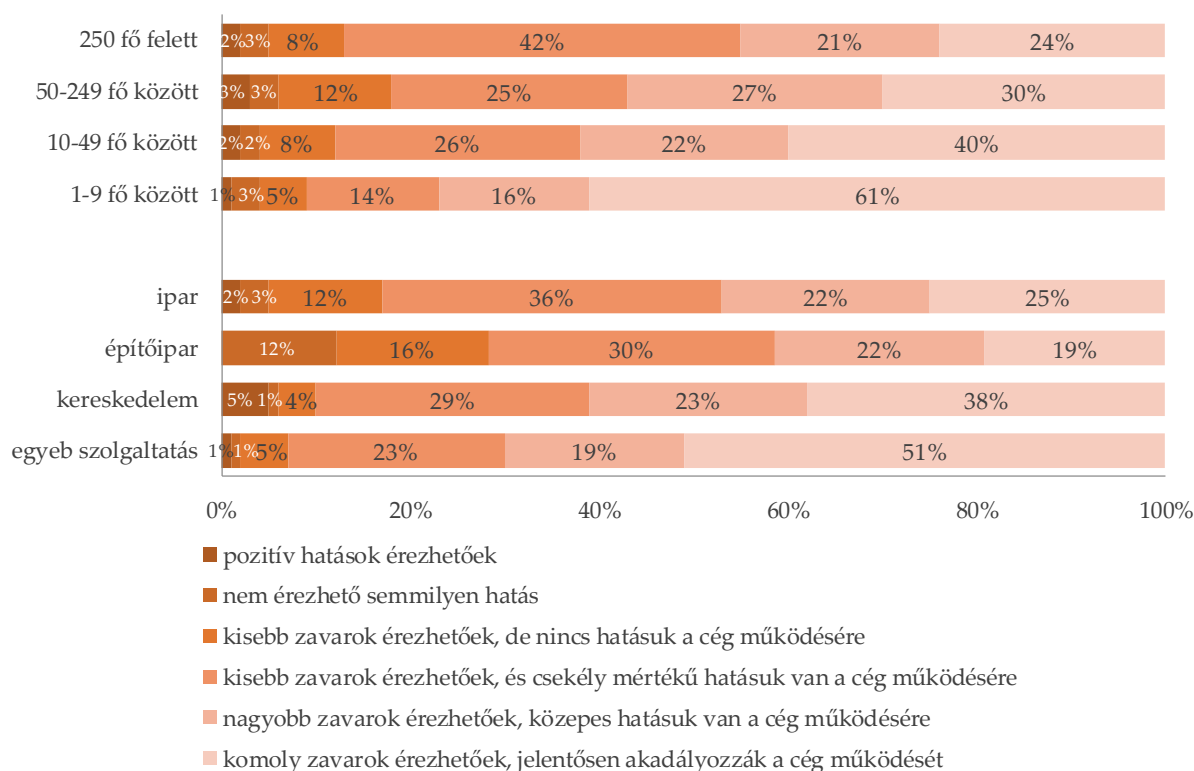

Forrás: GVI 2020

Létszámkategóriák szerinti bontásban egyértelműen látható, hogy az 1–9 főt foglalkoztató mikrovállalkozások szenvedték meg leginkább a koronavírus-járvánnyal összefüggő hatásokat, hiszen 61 százalékuk számolt be komoly, a cég működését jelentősen akadályozó zavarokról. Ugyanez az arány a 10–49 fős vállalkozásoknál 40 százalék, az 50–249 fős cégeknél 30 százalék, a 250 fő feletti nagyvállalatok esetében pedig 24 százalék, azaz a vállalatméret növekedésével párhuzamosan csökken a járvány okozta gazdasági hatásoknak való kitettség. Megemlítendő ugyanakkor, hogy a járvány minden létszámkategóriában éreztette valamelyest a negatív hatását, kategóriánként mindössze a válaszadók 4–6 százaléka számolt be pozitív hatásról, vagy arról, hogy nem érzékelt semmilyen változást.

Gazdasági ágazatokat tekintve az egyéb szolgáltatás területén működő vállalkozásokat érintették legérzékenyebben a koronavírus-járvánnyal összefüggő hatások, 51 százalékuk szerint a komoly zavarok (véltetően a rövidített nyitvatartás vagy a kötelező zárva tartás) cégük működését jelentősen akadályozták. Ugyanez az arány a kereskedelemben 38 százalék, az iparban 25 százalék, az építőiparban 19 százalék. Figyelemreméltó, hogy az építőipari vállalatok 12 százaléka semmilyen hatást nem érzékelt, és további 16 százalékuk vélekedett úgy, hogy a kisebb zavarok ellenére cégük működését egyáltalán nem befolyásolta a járvány április folyamán.

8. ábra: A koronavírus-járvány hatása a hazai vállalkozások működésére létszámkategória és ágazat szerint, N_{létszám}=2852, N_{ágazat}=2827

Forrás: GVI 2020

Vizsgálatunkban arra is kíváncsiak voltunk, a cégvezetők szerint a koronavírus-járvány mely tényezők miatt érinti leginkább hátrányosan a hazai vállalkozásokat. Erre a kérdésre a válaszadóknak mindössze 7 százaléka felelte azt, hogy egyáltalán nem számít negatív hatásra, 93 százalékuk azonban legalább egy negatív tényezőt megnevezett (több választ is meg lehetett jelölni). A cégvezetők több mint fele szerint **csökkent a kereslet** (52 százalék), illetve a cég olyan tevékenységet végez, melyet **nem lehet otthoni munkavégzéssel ellátni** (51 százalék), minden harmadik válaszadó pedig arról számolt be, hogy azok a vállalkozások, amelyeknek beszállítóként dolgoznak, **csökkentették a megrendelés-állományt** (31 százalék). A megkérdezettek negyede a **rendezvények betiltását és a rövidített nyitvatartást** (23 százalék), ötöde pedig a **csökkenő exportot** (19 százalék) is megnevezte negatív hatásként.

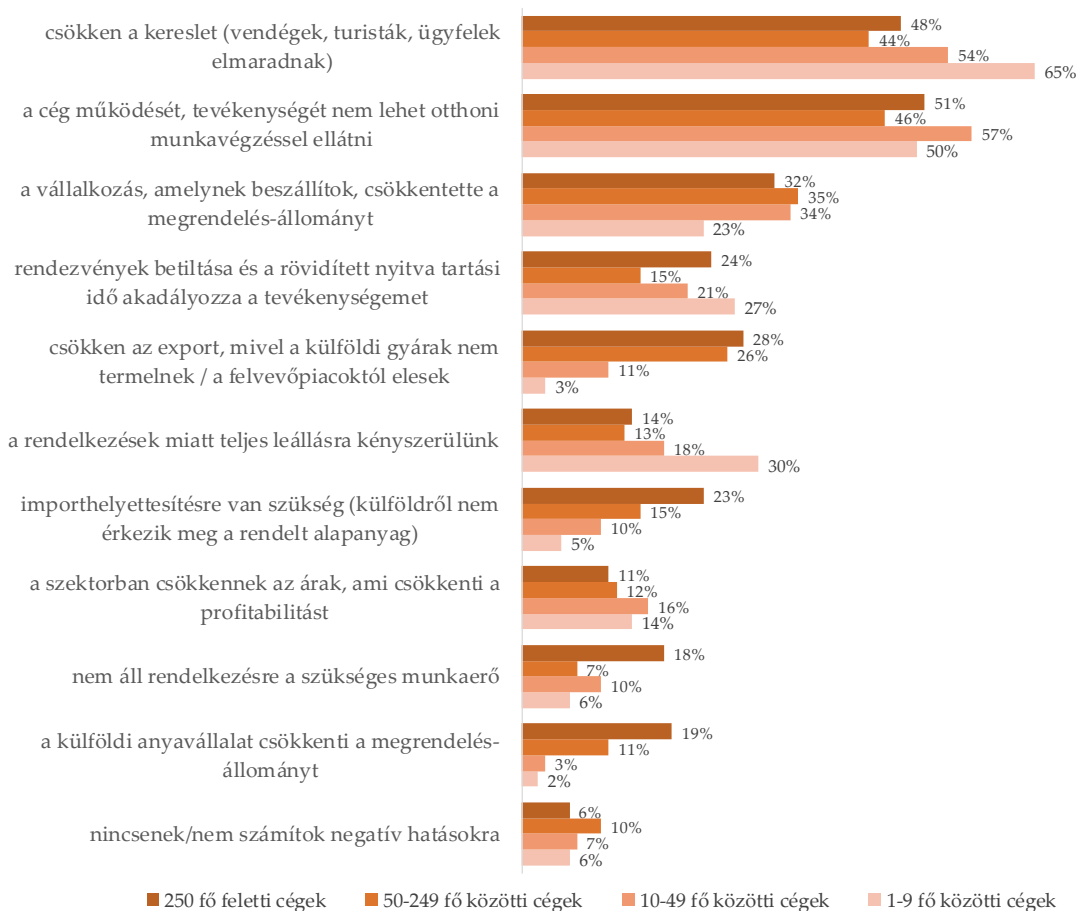
9. ábra: A koronavírus-járvány negatív hatásai a hazai vállalkozások működésére, N=2881

Forrás: GVI 2020

Egyes tényezők esetében szignifikáns eltérést láthatunk a létszámkategóriák között. A csökkenő kereslet (65 százalék), a rendelkezések miatti teljes leállás (30 százalék), valamint a rendezvények betiltása és a rövidített nyitvatartás (27 százalék) leginkább az 1–9 főt foglalkoztató mikrovállalkozásokat érintette, míg a külföldi alapanyagok beszerzésének megghiúsulása (23 százalék), a szükséges munkaerő hiánya (18 százalék) és a megrendelés-állomány külföldi anyavállalat általi csökkentése (19 százalék) a 250 fő feletti nagyvállalatok számára okozott elsősorban problémát. Szintén jelentős eltérés látható a csökkenő export esetében: míg az 1–9 fős mikrovállalkozásoknak a 3 százalékát, a 10–49 fős cégeknek pedig a 11 százalékát érintette, addig az 50–249 fős vállalkozásoknak már a 26 százalékát, a 250 fő feletti nagyvállalatoknak pedig a 28 százalékát. Hasonló különbségek láthatóak a többi exporttal összefüggő tényezőnél, az importhelyettesítés szükségességénél és a külföldi anyavállalat megrendelés-állományának csökkentésénél is.

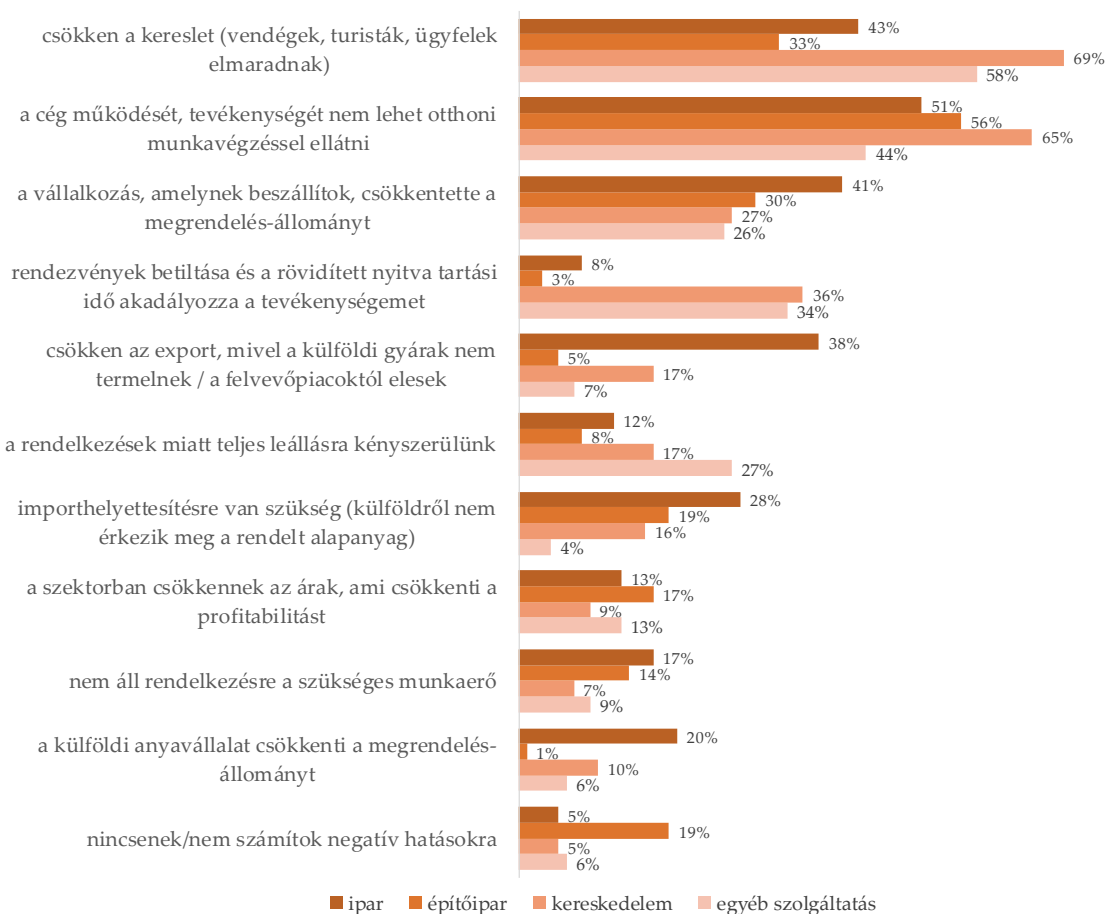
10. ábra: A koronavírus-járvány negatív hatásai a hazai vállalkozások működésére létszámkategória szerint, N=2881

Forrás: GVI 2020

Ágazati bontásban jól látható, hogy a csökkenő kereslet a kereskedelem és az egyéb szolgáltatás területén működő cégeket sújtotta leginkább (69 százalék és 58 százalék), míg az otthoni munkavégzés elsősorban az építőiparban (56 százalék) és a kereskedelemben (65 százalék) kivitelezhetetlen. A rendezvények betiltása és a rövidített nyitvatartás szinte kizárólag a kereskedelmi és szolgáltató cégeket sújtotta (36 százalék és 34 százalék), és a tevékenységük leállítására is leginkább e két ágazat szereplői kényszerültek (17 százalék és 27 százalék). A beszállítói megrendelés-állomány csökkentése (41 százalék), az export csökkenése (38 százalék), az importhelyettesítés (28 százalék) és a megrendelés-állomány külföldi anyavállalat általi csökkentése (20 százalék) egyértelműen az ipart érintette elsősorban. Kiemelendő, hogy az építőipari vállalkozások 19 százaléka nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem számít negatív hatásokra, és csak a szektoron belüli árcsökkentés esetében értek el az összes többi ágazatnál nagyobb érintettséget (17 százalék).

11. ábra: A koronavírus-járvány negatív hatásai a hazai vállalkozások működésére ágazat szerint, N=2855

Forrás: GVI 2020

A vállalkozások exporttevékenysége alapján is láthatóak különbségek. A csökkenő export (38 százalék), az importhelyettesítés (29 százalék) és a megrendelés-állomány csökkentése a külföldi anyavállalat által (28 százalék) értelemszerűen a döntően exporttevékenységet végző cégeket érintette, de szintén őket sújtotta elsősorban a szükséges munkaerő hiánya is (22 százalék). Ugyanakkor a csökkenő kereslet (40 százalék), a rendezvények betiltása és a rövidített nyitvatartás (9 százalék), valamint a rendelkezések miatti teljes leállás (8 százalék) sokkal kevésbé volt jellemző a körükben, mint azoknál a vállalatoknál, melyek nem, vagy csak részben végeznek exporttevékenységet.

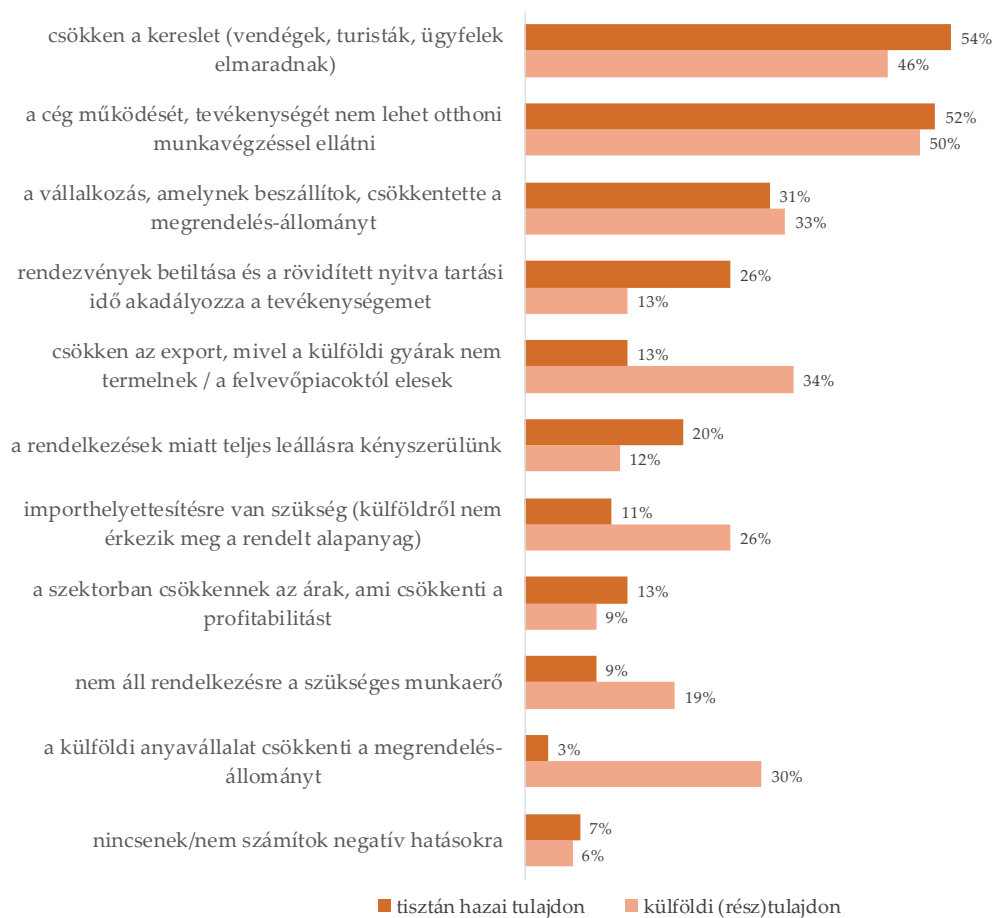
12. ábra: A koronavírus-járvány negatív hatásai a hazai vállalkozások működésére exporttevékenység szerint, N=2755

Forrás: GVI 2020

A külföldi (rész)tulajdonban álló cégeket is elsősorban az export révén érintette a tisztán hazai tulajdonú vállalkozásoknál hátrányosabban a koronavírus-járvány: a csökkenő export (34 százalék) és az importhehelyettesítés (26 százalék), de a szükséges munkaerő hiánya (19 százalék) is ezeknél a cégeknél jelentkezett szignifikánsan nagyobb arányban. A tisztán hazai tulajdonú vállalkozások a csökkenő keresletet (54 százalék), a rendezvények betiltását és a rövidített nyitvatartást (26 százalék), a rendelkezések miatti teljes leállást (19 százalék) és a szektoron belüli árcsökkenést (13 százalék) említették gyakrabban.

13. ábra: A koronavírus-járvány negatív hatásai a hazai vállalkozások működésére tulajdonszerkezet szerint, N=2806

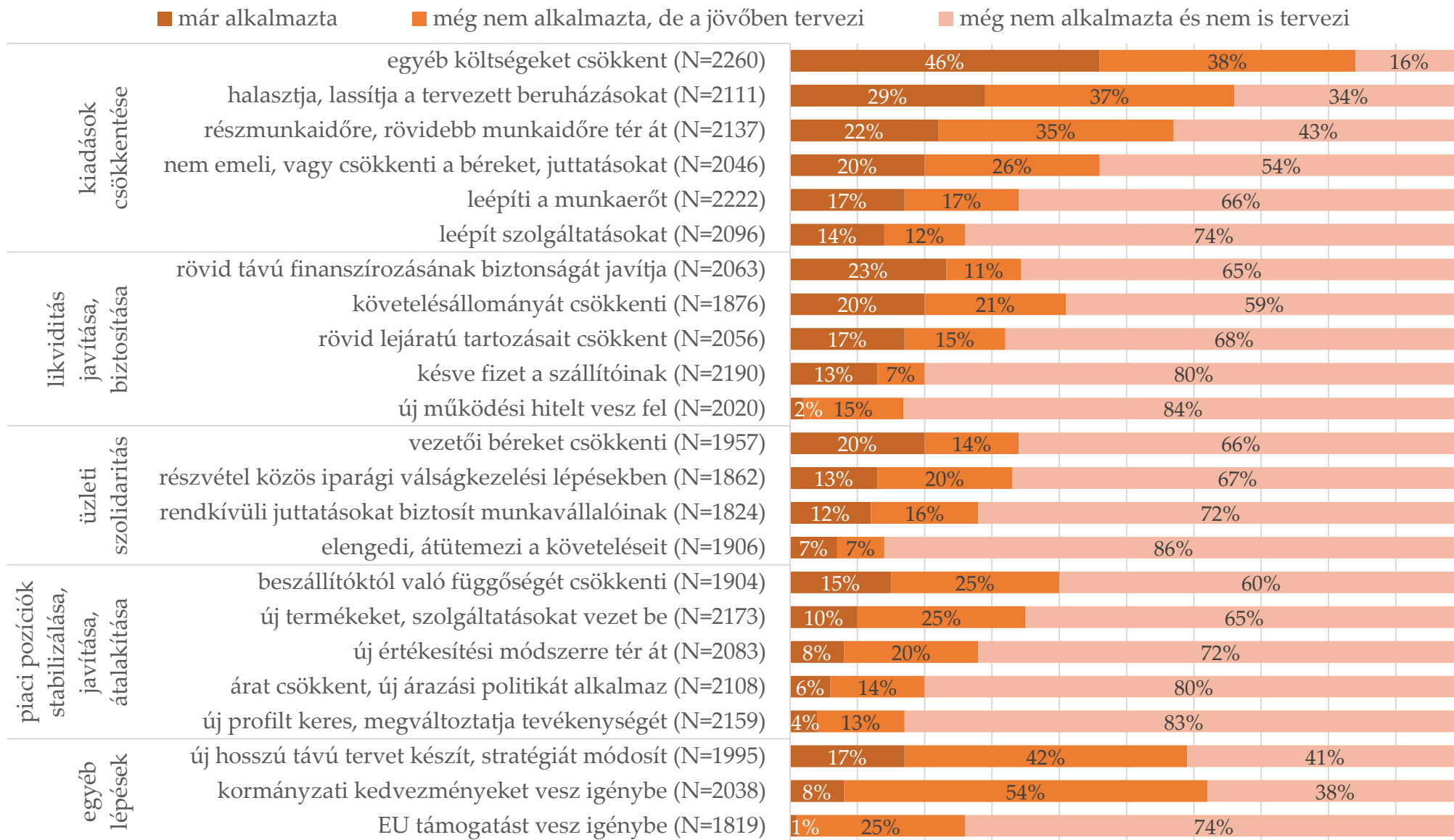
Forrás: GVI 2020

Válságkezelési eszközök alkalmazása – a koronavírus-járvány gazdasági hatásaira adott vállalati reakciók

Kérdőívünkben arra is megkértük a válaszadókat (N=1862–2260), mondják meg, melyek azok a válságkezelési eszközök, melyeket már alkalmaznak, melyek azok, melyeket még nem alkalmaznak, de a jövőben tervezik, és melyek azok, melyeket sem most, sem a későbbiekben nem szeretnének alkalmazni. A felsorolt 29 válságkezelési eszközt a könnyebb átláthatóság érdekében külön csoportokba osztottuk, ezek a likviditás javítását, a kiadások csökkentését, a piaci pozíciók stabilizálását, javítását, átalakítását és az üzleti szolidaritást célzó, valamint az egyéb alkalmazkodási lépéseket tartalmazták.

Vizsgálatunk alapján mindenekelőtt megállapítható, hogy a válaszadók mentális térképén is hasonlóan szerveződtek az imént felsorolt blokkok, hiszen jól kirajzolódik a közöttük kialakult sorrend. A válságkezelési stratégiák közül kiemelkedik a kiadások csökkentése, ezt követi sorrendben a likviditás javítása, az üzleti szolidaritás és a piaci pozíciók stabilizálása, javítása, átalakítása, ami egyértelműen jelzi, hogy a vállalkozások a gyors eredményeket ígérő, tűzoltó-jellegű intézkedéseket lépték meg elsőként.

14. ábra: Válságkezelő eszközök alkalmazása a koronavírus-járvány gazdasági hatásaira a hazai vállalkozások körében

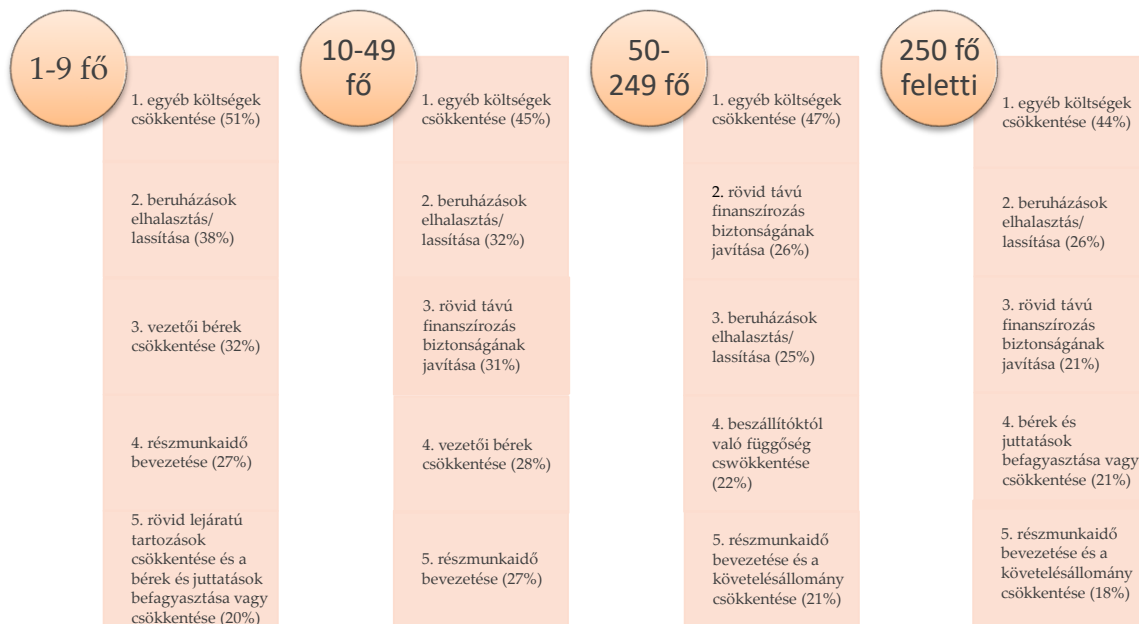

Forrás: GVI 2020

Az öt leggyakoribb, már alkalmazott eszköz az egyéb, máshova nem sorolható költségek csökkentése (46 százalék), a beruházások lassítása és halasztása (29 százalék), a részmunkaidő vagy rövidített munkaidő bevezetése (22 százalék), a rövid távú finanszírozás biztonságának javítása például banki hitelek meghosszabbításával, hitelfizetési moratórium kihasználásával (23 százalék), valamint a bérek és juttatások emelésének halasztása, esetleg csökkentésük (20 százalék). Ezen válságkezelő eszközök kiemelt szerepét mutatja az is, hogy a rövid távú finanszírozás biztosításának kivételével mindegyik esetben magas volt az aránya azoknak is, akik ugyan a válaszadáskor még nem alkalmazták, de a jövőben tervezték végrehajtani/bevezetni ezeket az intézkedéseket (26–38 százalék).

Az 1–9 fős kisvállalkozások esetében az egyéb költségek csökkentése (51 százalék), a beruházások elhalasztása vagy lassítása (38 százalék), a vezetői bérek csökkentése (32 százalék), a részmunkaidő bevezetése (27 százalék) és a rövid lejáratú tartozások csökkentése (20 százalék) a leggyakoribb, már a vizsgálat időpontjában alkalmazott intézkedés. A 10–49 fős cégek esetében szintén az első öt között találjuk az egyéb költségek csökkentését (45 százalék), a beruházások elhalasztását vagy lassítását (32 százalék), a vezetői bérek csökkentését (28 százalék) és a részmunkaidő bevezetését (27 százalék), de körükben kiemelkedően magas arányt ért el a rövid távú finanszírozás biztonságának javítása is (31 százalék). Az 50–249 fős vállalatok esetében az egyéb költségek csökkentése közelítette meg az 50 százalékot (47 százalék), egynegyedük alkalmazta a rövid távú finanszírozás biztonságának javítását (26 százalék), valamint körülbelül minden ötödik válaszadó próbálta a beszállítóktól való függőségét csökkenteni például a szerződések újratárgyalásával (22 százalék), a követelésállományát csökkenteni (21 százalék) és bevezetni a részmunkaidőt (21 százalék). A 250 fő feletti nagyvállalatok 44 százaléka csökkentette az egyéb költségeket, 26 százaléka lassította vagy halasztotta a beruházásait, 21–21 százaléka igyekezett javítani a rövid távú finanszírozásának biztonságát és csökkentette vagy fagyasztotta be a béreket, valamint 18–18 százaléka csökkentette a követelésállományát és tért át a részmunkaidőre. Jól látható tehát, hogy összességében a nagyobb foglalkoztatotti létszámmal működő vállalkozások kisebb arányban kényszerültek válságkezelő intézkedések bevezetésére.

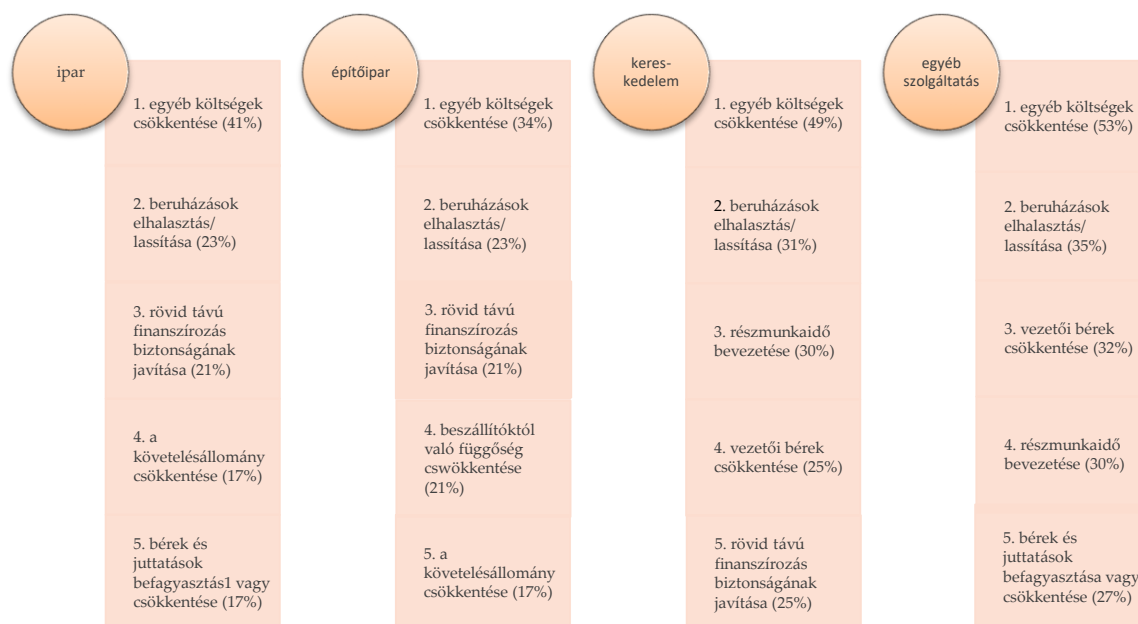
15. ábra: Válságkezelő eszközök alkalmazása a koronavírus-járvány gazdasági hatásaira a hazai vállalkozások körében, létszámkategóriák szerint

Forrás: GVI 2020

A hazai vállalkozások válságkezelését gazdasági ágazonként vizsgálva az látható, hogy a kereskedelem és az egyéb szolgáltatás területén működő vállalatok élnek az átlagosnál gyakrabban a felsorolt válságkezelő eszközökkel. A kereskedelmi cégek az átlagosnál jelentősen nagyobb arányban a rész munkaidős foglalkoztatást (30 százalék) vezették be, de magas arányt ért el az egyéb költségek csökkentése (49 százalék), a beruházások elhalasztása vagy lassítása (31 százalék) és a rövid távú finanszírozás biztonságának javítása (25 százalék) is. A szolgáltatást végző vállalkozások 53 százaléka csökkentette az egyéb költségeket, 35 százaléka lassította vagy halasztotta el a beruházásokat, 30 százaléka vezette be a rész munkaidőt, valamint 27 százaléka csökkentette vagy fagyasztotta be a munkavállalói béreket, juttatásokat. Emellett mind a kereskedelmi, mind az egyéb szolgáltatást végző vállalkozások magas arányban csökkentették a vezetői béreket is, előbbiek 25 százaléka, utóbbiak 32 százaléka. Az ipari és az építőipari cégek összességében kisebb arányban mondták azt, hogy éltek valamely válságkezelő intézkedéssel: az egyéb költségeket 41 és 34 százalékuk csökkentette, a beruházásaikat 23–23 százalékuk lassította vagy halasztotta el, a rövid távú finanszírozás biztonságának javítását 21–21 százalékuk kísérelte meg, valamint 17–17 százalékuk csökkentette a követelésállományát. Emellett az ipari cégek 17 százaléka csökkentette vagy fagyasztotta be a béreket, és az építőipari cégek 21 százaléka csökkentette a függőségét a beszállítóktól.

16. ábra: Válságkezelő eszközök alkalmazása a koronavírus-járvány gazdasági hatásaira a hazai vállalkozások körében, ágazatok szerint

Forrás: GVI 2020

Összességében az öt legritkábban alkalmazott eszköz a követelések elengedése vagy átütemezése (7 százalék), az árak csökkentése (6 százalék), a cég profiljának átalakítása (4 százalék), a működési hitel felvétele (2 százalék), valamint az EU támogatásainak igénybevétele (1 százalék). Utóbbi esetében meg kell említeni, hogy ugyanakkor kiemelkedően magas azoknak az aránya (25 százalék), akik a jövőben élnének ezzel a lehetőséggel – hasonlóan a kormányzati kedvezményekhez, melyekkel a válaszadók 8 százaléka élt a válaszadás időpontjáig, de további 54 százalékuk tervez velük a jövőben. A kereskedelmi és az egyéb szolgáltatást végző cégek erőteljesebb kitettségét a koronavírus-járvány okozta gazdasági hatásoknak az is mutatja, hogy mind az árcsökkentést (7–7 százalék), mind a követelések elengedését, átütemezését (12, illetve 8 százalék) az átlagosnál nagyobb arányban lépték meg. Ugyanez elmondható az 1–9 fős és a 10–49 fős vállalkozásokra is: esetükben az árcsökkentést 12 és 10 százalékuk, a követelések átütemezését vagy elengedését pedig 9–9 százalékuk alkalmazta.

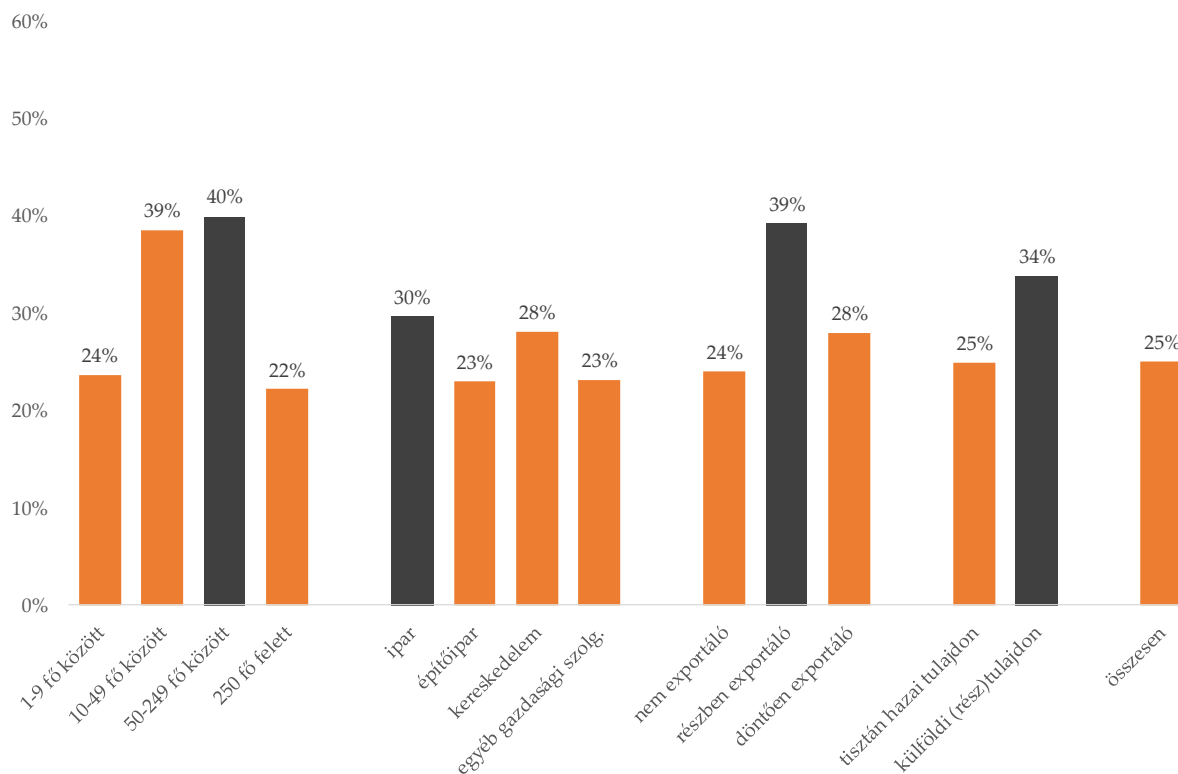
Végül érdemes még megemlíteni, hogy a válaszadók mindössze 17 százaléka rendelkezett a felmérés készítésekor új hosszú távú tervvel, 42 százalékuk viszont úgy nyilatkozott, hogy a későbbiekben tervez egy új stratégia kidolgozásával.

A koronavírus-járvány gazdasági hatásainak ellensúlyozását célzó állami intézkedések a vállalatok körében

Vizsgálatunk során kitértünk arra is, hogy a megkérdezett vállalatok milyen arányban voltak érintettek a koronavírus-járvány negatív gazdasági következményeinek enyhítését célzó állami intézkedésekben, illetve mennyire ítélték elégségesnek ezeket, valamint milyen további intézkedések bevezetését tartották szükségesnek. Az eredmények értelmezése során figyelembe kell venni, hogy az áprilisi adatfelvétel során csak azokat az intézkedéseket tudtuk vizsgálni a megvalósulás szempontjából, amelyeket már április 1. előtt konkrét formában bejelentett a kormányzat. Az akkor felsorolt további lehetséges intézkedések közül több – legalább részben – megvalósult időközben, az adatfelvétel idején érvényben lévő intézkedések közül pedig néhány időközben felfüggesztésre került a járványhelyzet mérséklődésére tekintettel. Ugyanakkor az egyes eszközök támogatottsága továbbra is a vállalkozói igények hasznos indikátorának tekinthető.

Az adatfelvétel idején már bevezetett, vizsgált állami intézkedések közül legnagyobb arányban (25 százalék) a **hitelfizetési moratórium** érintette a cégeket. A **járadékfizetési kötelezettség felfüggesztése** a vállalkozások 21 százalékát érintette, míg az **adófizetési kötelezettség felfüggesztése** 19 százalékukat. A hitelfizetési moratórium legnagyobb mértékben az 50–249 főt foglalkoztató (40 százalék), az ipari (30 százalék), a részben exportáló (39 százalék), illetve a külföldi (rész)tulajdonban lévő (34 százalék) vállalatok körében érvényesült.

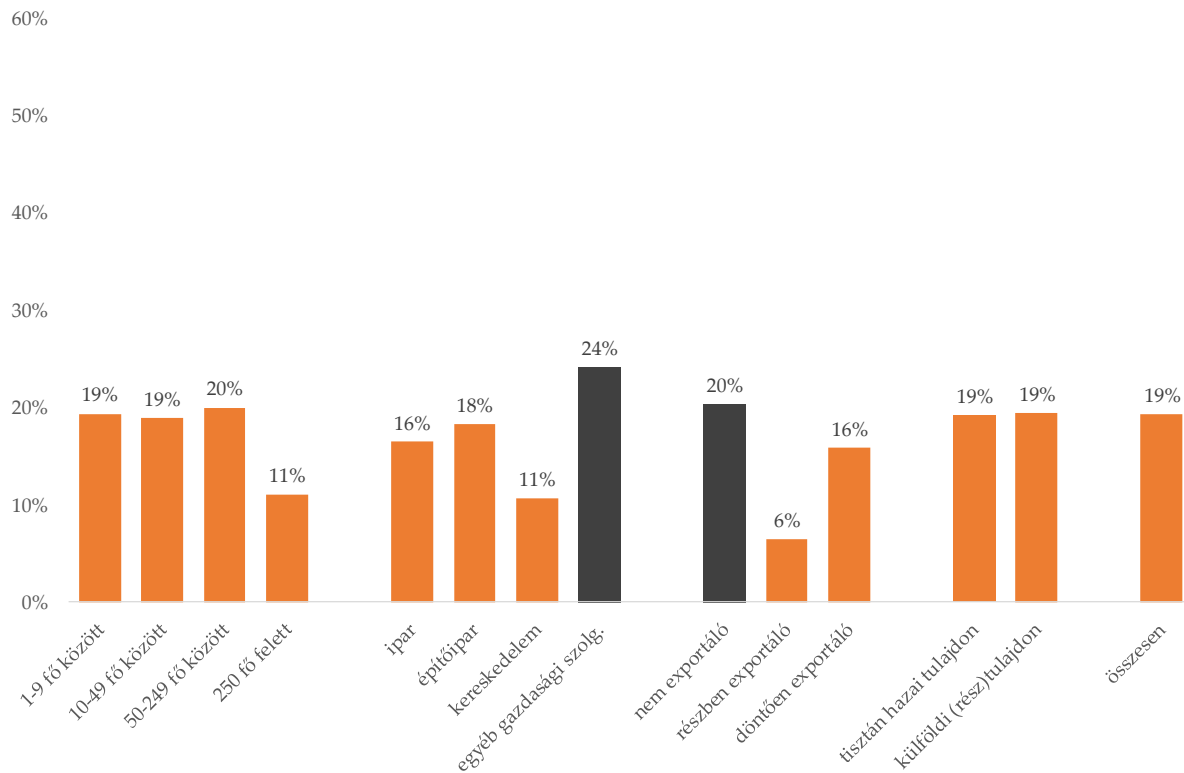
17. ábra: Hitelfizetési moratóriumban érintett cégek aránya 2020. áprilisában vállalati kategóriák szerint, N=2552

Forrás: GVI 2020

Az adófizetési kötelezettség felfüggesztése leginkább a szolgáltató (24 százalék), a nem exportáló (20 százalék), illetve a 250 fő alatti (19–20 százalék) vállalkozásokat érintette nagyobb mértékben. A tulajdonszerkezet szerint egyáltalán nem mutatkozott különbség a két kategória között.

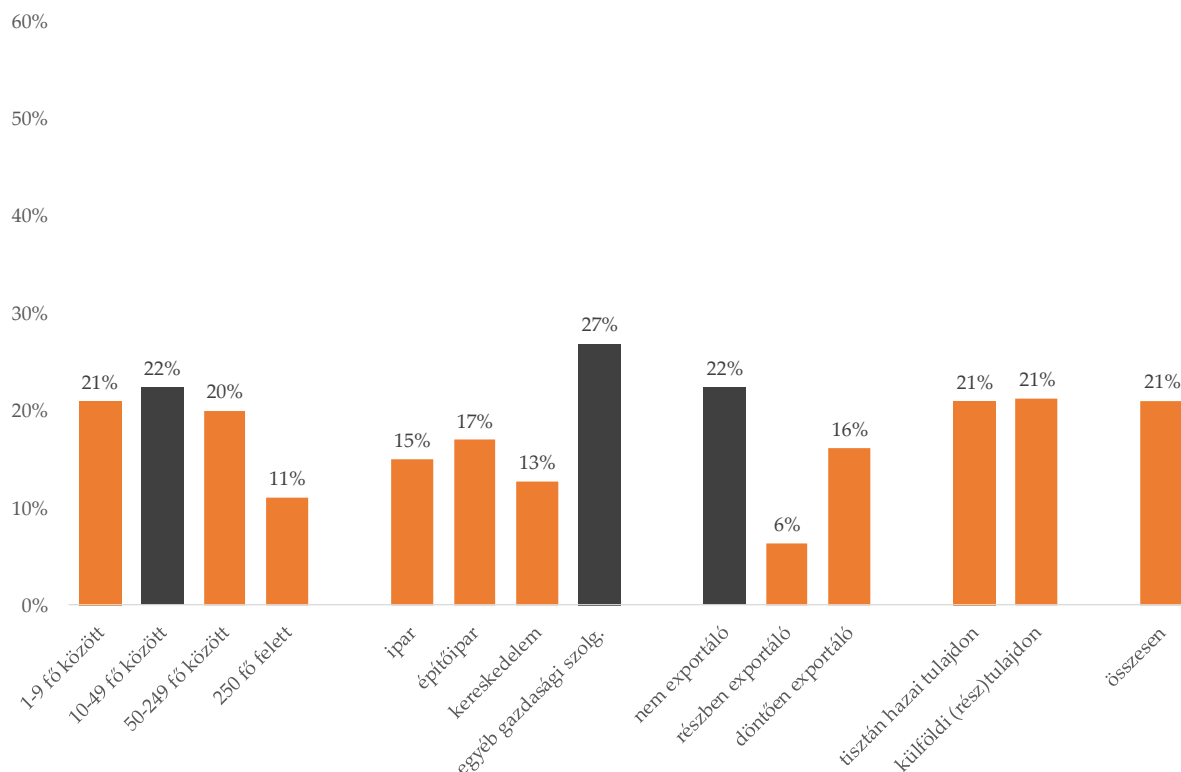
18. ábra: Adófizetési kötelezettség felfüggesztésében érintett cégek aránya 2020. áprilisában vállalati kategóriák szerint, N=2551

Forrás: GVI 2020

A járulékfizetési kötelezettség felfüggesztése szintén hasonló képet mutat a vállalati kategóriák mentén. A szolgáltató cégek 27 százaléka, a nem exportáló cégeknek pedig 22 százaléka volt érintett ebben az intézkedésben, a 250 fő alatti cégek esetén pedig szintén 20–22 százalékos részesedés volt tapasztalható. A tulajdonszerkezetnek a járulékfizetési kötelezettség esetében sem volt hatása az érintett vállalatok szempontjából.

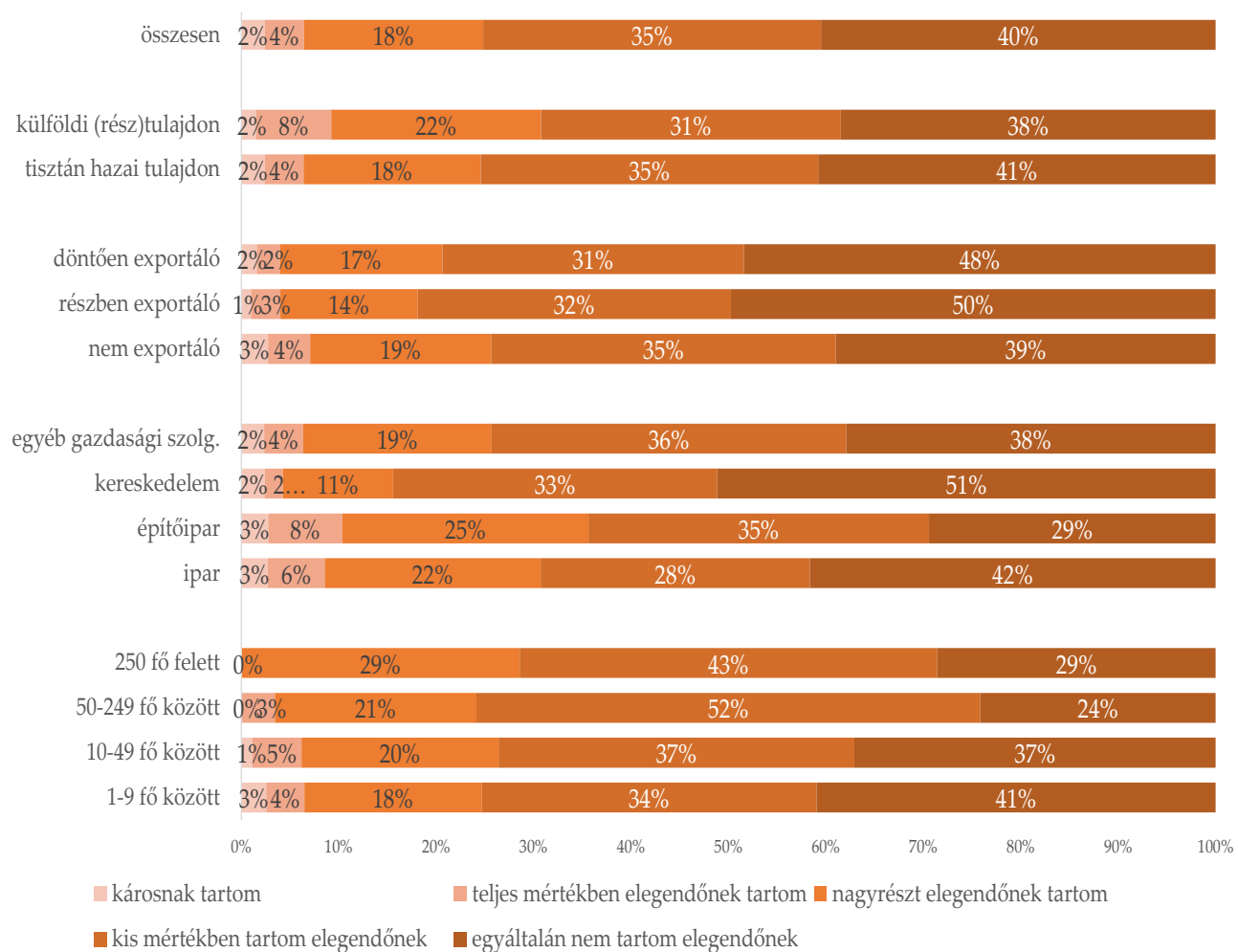
19. ábra: Járulékfizetési kötelezettség felfüggesztésében érintett cégek aránya 2020. áprilisában vállalati kategóriák szerint, N=2577

Forrás: GVI 2020

A cégeket megkérdeztük arról is, hogy az adatfelvétel idején mennyire tartották elégségesnek a járvány hatására bevezetett állami gazdasági intézkedéseket. Összességében minimális (2 százalékos) volt azon vállalkozások aránya, amelyek károsnak ítélték a 2020. áprilisig bevezetett lépéseket, ugyanakkor azok aránya is alacsony (4 százalékos) volt, akik teljesen elégedettek voltak az áprilisig bevezetett intézkedések mértékével. A vállalatok 18 százaléka nagyrészt elégségesnek tartotta április folyamán az állami gazdasági intézkedéseket, 35 százalék válaszolt úgy, hogy kis mértékben tartja elegendőnek ezeket, míg a relatív többség (40 százalék) egyáltalán nem tartotta elegendőnek az adatfelvételt megelőzően bevezetett eszközöket. Különösen a kereskedelem területén dolgozó vállalkozások (51 százalék), a részben exportáló cégek (50 százalék), valamint a döntően exportáló vállalatok (48 százalék) jelezték, hogy megítélésük szerint nem elégségesek az áprilisig meghozott állami válságkezelő intézkedések. Ez értelemszerűen a cégek működési sajátosságaival is összefügg, hiszen ezek alapján eltérő mértékben voltak érintettek a járvány következtében kialakuló gazdasági válság következményeiben is, ahogy elemzésünk korábbi fejezeteiben is bemutattuk. Emellett szintén átlag feletti arányban fordult elő az „egyáltalán nem tartom elegendőnek” válaszok aránya az ipari cégek (42 százalék), a 10 főnél kisebb vállalkozások (41 százalék), illetve a tisztán hazai tulajdonban lévő cégek (41 százalék) körében.

20. ábra: A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak mérséklésére irányuló, vállalatokat érintő, április előtt bevezetett állami intézkedések mértékének megítélése, N=2647

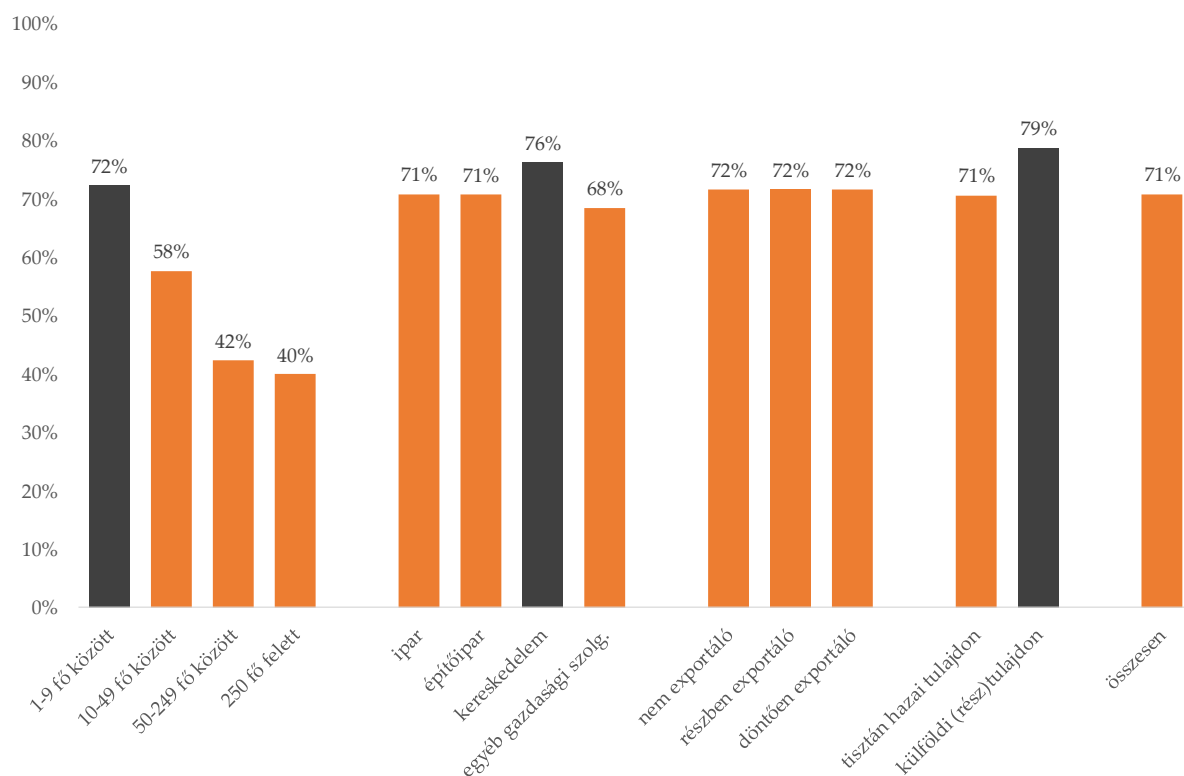

Forrás: GVI 2020

A vállalatokat néhány további – később részben megvalósult – lehetséges állami válságkezelési eszközre vonatkozóan is kérdeztük, így látható, hogy mely intézkedési lehetőségeket tartották leginkább hasznosnak a hazai vállalatok a válság kezelése szempontjából, a járvány ezen időszakában. Április folyamán a cégek 71 százaléka ítélte meg úgy, hogy az állami intézkedések kiterjesztése szükséges további ágazatokra is, emellett 70 százalék úgy látta, hogy szükséges bevezetni állami bértámogatást, a bérek részleges állami átvállalását. Kamatmentes, államilag támogatott hitelek bevezetését 34 százalék tartotta ekkor indokoltnak.

Az intézkedések ágazati lefedettségének növelését a külföldi (rész)tulajdonban lévő cégek (79 százalék), a kereskedelmi vállalatok (76 százalék), illetve a 10 főnél kevesebb munkavállalót foglalkoztató vállalkozások (72 százalék) tartották szükségesnek a legmagasabb arányban.

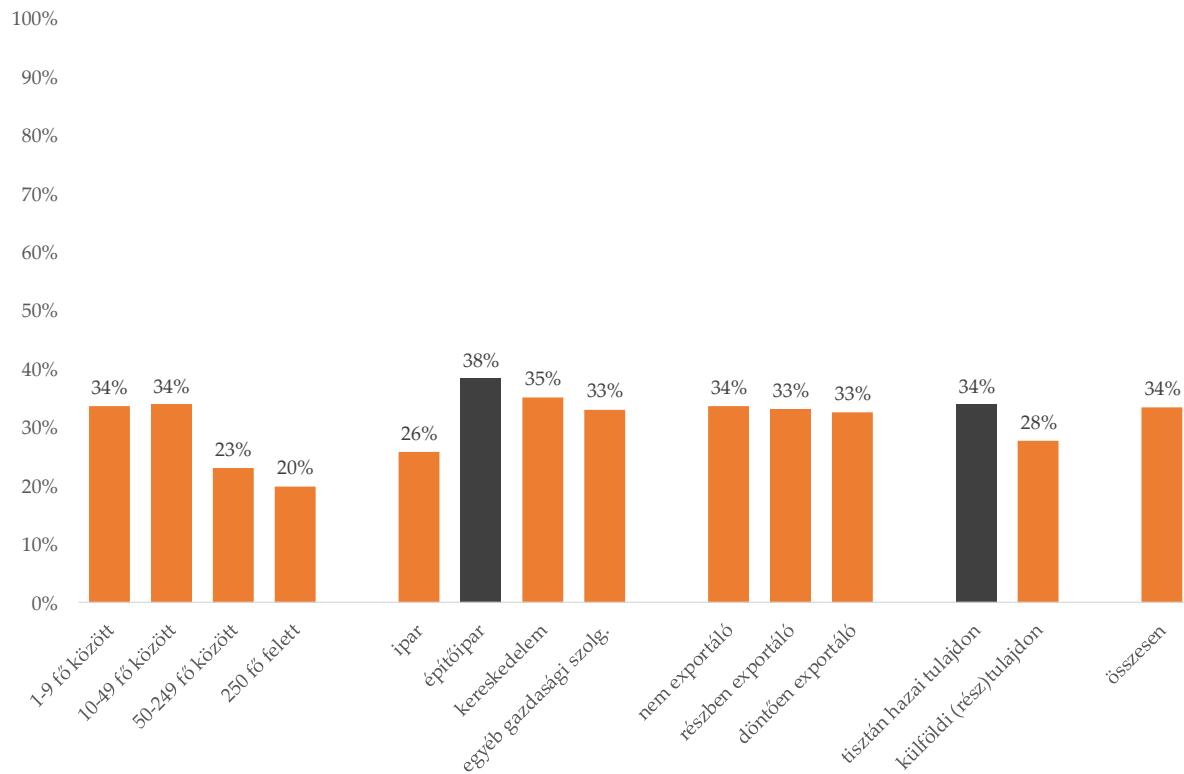
21. ábra: A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak mérséklése érdekében indokoltnak tartott további állami intézkedések 2020 áprilisában – intézkedések kiterjesztése további ágazatokban, N=2052

Forrás: GVI 2020

Kamatmentes hitelek bevezetését legmagasabb arányban az építőipari cégek tartották indokoltnak (38 százalék), az 50 fő alatti, valamint a tisztán hazai tulajdonban lévő vállalkozások körében pedig 34 százalék volt ez az arány.

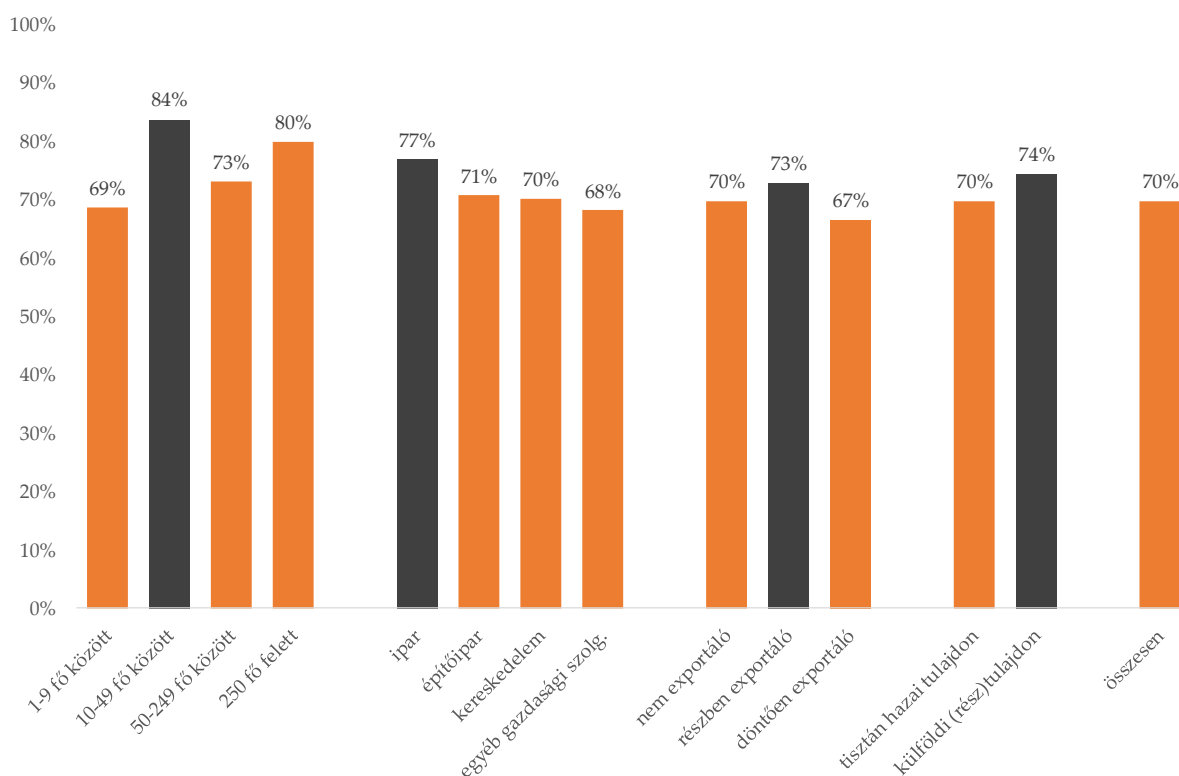
22. ábra: A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak mérséklése érdekében indokoltnak tartott további állami intézkedések 2020 áprilisában – kamatmentes, államilag támogatott hitelek bevezetése, N=2052

Forrás: GVI 2020

Az állami bérátvállalás bevezetését legmagasabb arányban a 10–49 főt foglalkoztató vállalkozások tartották indokoltnak (84 százalék), az ipari cégek körében ez az arány 77 százalék, a külföldi (rész)tulajdonban lévő cégek körében 74 százalék, a részben exportáló vállalatok esetében pedig 73 százalék.

23. ábra: A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak mérséklése érdekében indokoltnak tartott további állami intézkedések 2020 áprilisában – állami bértámogatás, bérek részleges állami átvállalása, N=2052

Forrás: GVI 2020

Az állami válságkezelő eszközök további irányával kapcsolatban szabadszavas kérdés formájában is megkérdeztük a cégvezetőket. Ennek során a legjellemzőbb válaszok azokba a gyűjtőkategóriákba sorolhatók, amelyekre az 5–7. ábrákon bemutatott módon rákérdeztünk. A válaszadók itt is megemlítették sok esetben az adó- és járulékkedvezmények mind időbeli, mind tevékenység alapú kiterjesztésének igényét. Ezen belül több vállalkozás is említette az áfa általános, vagy akár tevékenységspecifikus csökkentésének lehetőségét, amely véleményük szerint könnyebb helyzetet teremtene számukra. A szabadszavas válaszok között szintén gyakran előfordult az állami támogatások, bérkiegészítés, bevételpótlás eszközeinek említése a vállalkozások esetében, a munkavállalókra vonatkozóan pedig többen felvetették a feltétel nélküli alapjövedelem – akár ideiglenes – bevezetését. Ezzel összefüggésben több cégvezető említette a munkanélküli ellátások bővítésének igényét, mind a jogosultak köre, mind az ellátás időtartamának meghosszabbítása szempontjából.

Ezen kívül a megkérdezett cégvezetők közül többen említették vállalkozásuk működésével kapcsolatban a bérleti díjak problémáját, ezzel kapcsolatban szintén felvetették az állami támogatás, illetve szabályozás lehetőségét. Emellett több esetben felmerült az állami megrendelések, beruházásösztönzés iránti igény, illetve az árfolyamstabilitás szempontja. A megkérdezett cégvezetők közül többen úgy látják, hogy a már elnyert pályázati források kifizetésének felgyorsítása javítaná helyzetüket, illetve többen megfogalmazták új, gyorsan, könnyen hozzáférhető (elsősorban vissza nem térítendő) pályázati források iránti igényüket.